

Irak Türkmenlerinin Mazlum Şehri Telafer

(Şehrin Modern Tarihi ve Kültürüne Bir Bakış)

The Oppressed City of Irakian Turkmens: Telafer

(A View to Modern History and Culture of the City)

Abdulhalik BAKIR* -Süleyman PEKİN**

Özet

Telafer Türkmen kimliğiyle tanınmış bir şehir. I. Dünya Savaşı akabinde 1920 Haziranındaki direnişleri tarihe Telafer Devrimi olarak geçti. Peşî sıra tertip edilen Özdemir Harekâtı da bunun devamı niteliğindedir. 1926 Ankara Antlaşmasıyla Türkiye'nin yöreyi terk etmesinden sonra İngilizler 1932'ye kadar bölgeyi Manda Yönetimine bağladılar. II. Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında Telafer için baskı ve isyan geleneği değişmedi. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında kendini Irak Meclisi'nde temsil imkânı buldu. Fakat Irak'ın 1959'da Bağdat Pakti'nden ayrılıp Sovyetler Birliği'ne yanaşması ve 60'lı yıllardaki askerî darbeler zinciri Baas İktidarı uygulamalarını başlattı. Fakat 1979'da Saddam Hüseyin'in başa geçmesi Türkmenler için en kötüsü oldu. Tüm Türkmenler üzerinde koyu bir Araplaştırma politikası uygulandı. Saddam'ın Kuveyt'i ilhakı sonrası başlayan ABD İşgali (1991) ve 36. Paralel'in üstünün Barzanî ve Talabanî'ye terki Türkmenleri iki arada bir derede bıraktı. 2003'teki son ABD İşgali sonrasında Telafer'in üst üste bombalanması

* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

** Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

üzerine 1920 Devrimi'ne benzer bir Direniş başlatıldı. Daha sonra ise İŞİD bölgeye hâkim oldu; böylece din, mezhep ve milliyetler üzerinde bitmeyen bir savaş başladı.

Anahtar Kelimeler: Telafer, Irak, Türkmenler, I. Dünya Savaşı, 1920 Devrimi,

Abstract

Talafer is a city that is known for its Turkoman identity. Following World War I, the resistance of June 1920 was recorded as the history of the Talafer Revolution. Özdemir Operation, which is arranged in order, is the continuation of this. 1926 Ankara Agreement, Turkey's tied leave the region after the British Mandate Government in the area until 1932. The tradition of oppression and rebellion for Talafar did not change before and during World War II. However, after World War II, he had the opportunity to represent itself in the Iraqi Parliament. But in 1959, Iraq left the Baghdad Pact and started to implement the Soviets Union's approached, and the 60s military coups began Baath Power practices. But in 1979, Saddam Hussein's seizure of power was the worst for the Turkomans. A dark Arabization policy was applied to all Turkomans. The USA occupation (1991), which began after the annexation of Saddam's Kuwait, and Barzani and Talabani above the 36th Paralel, left the Turkomans together in a circle. Following the recent US occupation of 2003, a Resistance similar to the 1920 Revolution was launched on Talafar's bombing. Later, ISIS dominated the region; so that an endless war on religion, sect and nationality began.

Key Words: Talafar, Iraq, Turkomans, World War I, 1920 Revolution

Giriş

“Telafer gün batışı

Güller dala sarı

Dilleri Türkmen okur

Bu dil ona yakışır(r)”¹

Dr. Selahattin Bayraktar’a ait bu mâninin özeti olan ‘Telafer ve Türkmen kelimeleri aslında konumuzun da çeperleri. Kimi zaman cetvelle sınır çizen Emperyal Güçlerin dünyadaki statükoyu belirlemek için 100 yıl önce yaptıkları Küresel Savaş (Birinci Cihan Harbi), Telafer’i Türk ve Türkiye kavramlarından ayırma da Türkmen kelimesinden ayıramadı.

Telafer’de tarih, MÖ 6 binlerden MS 2018’lere dek hep sahne ortasındadır. Bilinen ilk kültür Halafardan son işgalci Amerikalılara kadar verimli Mezopotamya (Fırat-Dicle) topraklarının 8 bin küsur yıllık tarihinin paydaşlarından biridir Telafer. Ve onlarca yıl daha Ortadoğu coğrafyasında ana rollerde var olmaya adaydır.

Selçukludan tevarüs Osmanlı Nizam-ı Âlemi 20. yy başını zor gördü. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında oluşan mevcut Dünya Düzeni ise Anglo-Sakson Uygarlığı imzalıdır. 1945 sonrasında Süper Güç’lük görevi Büyük Britanya olarak da nam salan İngiltere’den amcaoğlu Amerika Birleşik Devletleri’ne geçmiştir.

Yarım asırlık çift kutuplu dünya denkleminde çağdaş bölgesel devletler olarak konumlanan Irak ve Suriye, birincil güç ABD’nin müsaadesiyle ikincil güç olan Sovyetler Birliği periferisinde Saddam & Esad gibi çifte kullanımlı despot yöneticilerle idare edilmiştir. 1991 sonrasında tek kuvvet olarak kalan Birleşik Devletler’in Yeni Dünya Düzeni (The New World Order) oluşturma merakı 11 Eylül İkiz Kuleler Saldırılarından sonra yeni bir aşamaya geçti (2001).

¹ www.tyb.org.tr/kerkuk-hoyratlarinda-turkce-sevdasi-8919yy.htm (Erişim: 24.11.2016)

Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Müşterek Bir Gelecek ve İlerleme İçin Ortaklık yada yaygın ismiyle Büyük Ortadoğu (Greater Middle East) Projesi / BOP kapsamında start verilen kaos ve karmaşa zincirinin bölgesel halkalarını teşkil eden Müslüman halklar olarak 17 yıldır dolaylı bir cinnet cenderesindeyiz. Ki özellikle bu sürecin son 7 yılında da vites büyütme durumu söz konusu.

Bu bağlamda bin küsur yıllık Türkmen şehri Telafer hem stratejik konum, hem demografik yapı, hem de Küresel Efendiler'in bilhassa tetiklediği etnik ve mezhebik faylar üzerindeki aidiyetleriyle dikkat çekmektedir. Buna bir de işgal ve iç savaş periyodunda Direnen Kent kimliği de eklenince 1920'den 2005'e Telaferliler için genel gidişatın değişmediği görülecektir.

Önümüzdeki on yıllarda Mezopotamya'nın son düzen müessisi Osmanlı ya da onun yasal varisi Türkiye son sözü söylemedikçe Ortadoğu kazanı da kaynamaya devam edecektir. Yani Telafer ve Türkmen kelimeleri tekrar Türk ve Türkiye kavramlarıyla bir araya gelesiyeye kadar bu yöre çerçevesindeki karmaşa / düzensizlik bu tip makalelerde ele alınmaya devam edecektir.

Hâsılı;

"Telafer yurt ocağı

Türkmeni(r) dört bucağı

N'ola saklarsa beni

*Bir gece yar kocağı"*²

I. Birinci Cihan Harbi, Telafer Ayaklanması Ve Özdemir Harekâti

"Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk"³ olarak adlandırılan Birleşik Krallık yani İngiltere, 19.yy'dan 20.yy ortalarına kadar Dünya'nın Süper Güç'ü

² Bu mani türünden şiir, Telafer'in meşhur şairi Seyit Mahmut Ali Felekoğlu'na aittir. Bkz. Ziyat Akkoyunlu-Suphi Saatçi, *Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, Ankara, 1991, s. 453.

durumundaydı. Petrol bazlı yeni enerji stratejilerini, hükümlerlik bakımından iyice hantallaşan Osmanlı coğrafyasını ele geçirmek üzerinde kesiştiren İngilizler, Fransızlar ve Ruslar 1914 sonbaharında muhasım güç odağı Almanlar vesilesiyle Cihan Harbi'ni (I. Küresel Savaş) başlattılar. Böylece Telafer için 4 asrı Osmanlı olmak üzere kesintisiz 9,5 asırlık Türk hâkimiyeti devri son bulacak ve Türkmenler için zorlu-sıkıntılı, bitip tükenmek bilmeyen bir mücadele dönemi başlayacaktır.

Güneydeki Basra'dan Irak'ı işgale başlayan İngilizleri, Türk Ordusu önce Selmanpâk'ta (Kasım 1915), sonra da Zemzir ile Kut'ül-Amâre⁴'de (Mart, Nisan 1916) bozguna uğratsalar ve General Townshend'i esir alsalar da buradaki birliklerin İran'a kaydırılmasıyla birlikte takviye alan İngilizler Mart 1917'de Bağdat'ı işgal ettiler. Mayıs 1918'de İngilizler Kerkük'ü de ele geçirdi ve 30 Ekim'de imzalanan Mondros Mütârekesi'yle biten savaş sonunda Ali İhsan Paşa komutasındaki 6. Ordu; Rakka-Deyr-i Zor-Miyadin-Sincar-Telafer-Hamamalil-Büyük Zap Ağzı-Güveyr Köprüsü-Dibeke-Kadıhan-Taktak-Çemcemâl-Süleymaniye-Havice hattına konuşlanmıştı.⁵

Savaş yıllarında bile Irak topraklarından yılda 1 milyon ton petrol çıkarmayı başaran İngilizler ateşkese rağmen durmadı ve Kasım 1918'de Musul'u işgal ederek Semil, Zaho, Telafer, Hokne, Üveynat'taki Türk Ordusu'na ait depoları yağmaladılar. Bununla da kalmayan İngilizler Aralık 1918'de Mütâreke'nin 7. maddesini bahane ederek Erbil ve Sincar'la birlikte Telafer'i de işgal ettiler, Kaymakam Muhittin Bey'in yerine de Leachman'ı Telafer'e yönetici olarak atadılar. İngilizler bir yandan da Binbaşı Noel'i Musul-Telafer-Sincar-Nusaybin hattında casusluk ve aşiretleri elde etme politikasıyla görevlendirdiler. Noel'in Sincar Yezidilerini Telafer Türkmenlerine karşı kışkırtma hamlesi kalan Osmanlı yöneticileri ve yerel

³ İngilizcesi şöyledir: The empire on which the sun never sets

⁴ Kutü'l-'Amâre ile ilgili geniş bilgi için bkz. Abdulhalik Bakır, "Kütü'l-'Amâre Adı ve Tarihsel Alt Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, I, 1, Aralık 2017, s. 13-28.

⁵ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri* (1525-1919), Ankara, 1993, s. 54-55; Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 1996, c. IX, s. 485-488, s. 511-513

önderlerle güçlkle engellenmişti.⁶

Mondros sonrası başlayan işgaller eş zamanlı olarak Anadolu, Trakya ve Kuzey Irak ile Kuzey Suriye’de Türk Milleti’nin özgürlük refleksi olan Kuvâyı Milliye hareketlerinin oluşmasına yol açtı. Bu meyanda “Kut Kahramanı” Halil Paşa’nın akıl dolu bir stratejiyle feodal beylerden Şeyh Mahmut’u henüz işgal edilmemiş olan Süleymaniye Sancağına Emir/Han olarak atamasıyla Kuzey Mezopotamya’da Kuvâyı Milliye başlamış oldu. Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkararak Millî Mücadele’yi başlattığı günlerde Süleymaniye’ye İngiliz Bayrağı çekilmesinden dolayı Şeyh Mahmut (Berzenci) 26 Mayıs 1919’da direnişe geçerek 18 Haziran’da şehri İngilizlerden kurtarmıştır.⁷ Sonrasında ise yöredeki 300 köy İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri’nce⁸ acımasızca bombalanmış ve sivil bir soykırım yaşanmıştır.⁹

Süleymaniye Direnişinin kırılmasından bir yıl sonra bu kez Telaferliler sahneye çıkacak ve tarihe Telafer Devrimi veya diğer adıyla Bin Dokuz Yüz Yirmi Devrimi¹⁰ diye geçecek olan büyük ayaklanmayı başlatacaklardır. Telafer Kuvâyı Milliyesi’nin organize ettiği 1920 Haziranındaki ve Kaymakam/Yarbay Cemil Muhammed Bey önderliğindeki ayaklanmada ilk olarak Telafer’i Musul’a bağlayan telgraf hatları kesilerek Kale’deki işgalcilere saldırıldı. Kuvvâcılar/Direnışçiler, Kabak Köyü’nden akın yapan aşiret güçleriyle birlikte 4 Haziran’da Telafer Kalesi’ne girildi. İngiliz Kale Komutanı Binbaşı Parlo (Farlow) firar etti, Yüzbaşı Stewart öldürüldü; devlet dairelerini ve İngilizlerin evlerini basıp silâhlarına el koyan Direnişçiler, ateş açarak karşı koyan 3 İngiliz subayını ve emrindeki Hintli askerleri öldürdüler.

⁶ Enver Z. Karal, a. g. e., s. 511; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri*, s. 58-59; Selim H. Özkan, “Osmanlı İdaresinde Telafer”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Yıl 32, Sayı 184 (Ocak-Şubat 2010), s. 142; Hürmüzlü, Habip; “Türkmen Şehri Telafer ve Yabancı İşgaline Karşı Irak’ta İlk Ayaklanma”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 33.

⁷ Güztoklusı, Murat; *Musul Özdemir Harekâtı (Kurtuluş Savaşımızın Kapanmayan Cephesi)*, Pozitif Yayınları, II. Baskı, İstanbul 2008, s. 35-41

⁸ Royal Air Forces (RAF), bugünkü Amerikan Hava Kuvvetleri gibi devrinin en büyük hava gücüdür.

⁹ Murat Güztoklusı, a. g. e., s. 41-42

¹⁰ E’t-tavrat’ül-Talafar (Kahtan Ahmed Abboş) veya Kaçkaç/Kaçakaç Ayaklanması (halk ağzı)

Yakalanan İngiliz Binbaşı tekrar kaçmaya kalkınca vuruldu. İngilizler, Musul'dan 2 zırhlı araç ve birkaç kamyon dolusu asker gönderdilerse de Direnişçiler onları etkisiz hale getirdi. Bu sırada bazı Arap aşiretleri de direnişe destek oldu. Ve nihâyetinde Kale'deki İngiliz Bayrağı indirilerek yerine Millî Bayrak asıldı. Böylece Süleymaniye'den sonra ikinci kurtuluş Telafer'de gerçekleşmiş oldu.¹¹

Deyr-i Zor ve Nusaybin tarafından gelecek takviye güçlerle Musul'a yürünüp İngilizlerin atılmasını planlayan direnişçilere yardım gelmeyince İngilizler toparlandı. İngiliz İstihbaratı Telaferli Direnişçilerin elinde ağır silâhlar olmadığını öğrenince uçaklar ve toplarla karşı harekâta geçtiler. Bombardıman altında kalan Direnişçiler Musul'a yürümek yerine Telafer'e çekildi. İngiliz uçaklarının silahlı ya da sivil ayrımı yapmaması ve büyük birlikler hazırlayarak Telafer'e saldıracağı haberleri alınınca da şehri boşaltma kararı alındı. 8 Haziran günü ailelerini yanlarına alabilenler dağlara sığındılar ve ertesi gün Yüzbaşı Cown komutasındaki İngiliz kuvvetleri 3 koldan Telafer'e girerek geride kalanları öldürmüş, ileri gelen bazı kimseleri tutuklayarak işkenceden geçirmiş, evlerle çiftlikleri de ateşe vermişlerdir.¹²

3 günlük yağma boyunca 365 civarında ev yakılmış ve yakalanan diğer öncü isimler sürgün edilmiştir. Telaferliler Karaçuğ Dağları'nda ekim ayına kadar kaçkın vaziyetinde yaşamış ve şehre döndükten sonra da 2 kat vergi ödemeye maruz bırakılmışlardır. Bu olay hem halk nezdinde "Kaçakaç" diye acı bir hatıra bırakacak hem de Telafer, İngiliz hegemonyası ve onun mirasçısı Irak Devleti dönemlerinde hiçbir hizmet alamayarak adeta cezalandırılacaktır. Tâ ki günümüze kadar.¹³

Telafer Ayaklanması Kuzey ve Güney Irak'taki (Rümeysel) ayaklanmalara örneklik teşkil etmiş ve İngilizlerin Irak politikasını, doğrudan yönetim yerine manda yönetimine geçiş bağlamında gözden geçirmesine

¹¹ Selim H. Özkan, a. g. m. (TSÖvT), s. 142; Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 55-56; Habip Hürmüzlü, a. g. m., s. 33-35

¹² Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 56; Habip Hürmüzlü, a. g. m., s. 35; Selim H. Özkan, a. g. m. (TSÖvT), s. 143

¹³ Habip Hürmüzlü, a. g. m., s. 35; Selim H. Özkan, a. g. m. (TSÖvT), s. 143. Ayrıca bkz. Ümit Ertuğrul, *Irak Türkleri ve Türkiye*, İstanbul, 2006, s. 133

neden olmuştur. İsyana katılan Arap aşiret liderlerinden Abdülhamid el-Dubûnî şöyle demektedir: “Telafer Ayaklanması, İngilizlerin Irak’taki sömürge rejiminin tabutuna çakılan ilk çivi olmuştur. Bu ayaklanma güneydeki ayaklanmaya önyak olmuş ve oradaki tüm tereddütleri gidermiştir.”¹⁴

Telafer’in hemen ardından Musul’un kuzeydoğusunda ve Büyük Zap Irmağı ağzındaki Revanduz ile Zıbar’da da İngiliz işgal kuvvetlerine karşı Kuvâ-yı Milliye unsurları ve yerel aşiretler işbirliğinde büyük ayaklanmalar gerçekleştirilecektir. Sürücü/Sürücü Aşireti ile Zebar Aşireti’nin öncülüğünde İngilizler bölgeden atılsa da önceki örneklerde olduğu gibi Kraliyet Hava Kuvvetleri’nin bombardımanlı cezalandırma yöntemi Revanduz’a da uygulanacaktır. Yardım talebi sonrası Ankara’dan gönderilen 3 subayla 100 asker, Sürücü Aşireti’nin büyük desteğiyle Ocak 1921’de İngilizleri Babaçiçek Dağı ve Dovin Boğazı’nda bozguna uğratacak, 2 de tayyâresini düşürecektir.¹⁵

Trablusgarp/Libya direnişinin sembol ismi Sunûsîlerin lideri Şeyh Ahmed, Millî Mücâdele’ye destek vermek için önce Ankara’ya gelmiş akabinde de M. Kemal Paşa’nın isteğiyle ve “Halife Nâibi” ünvanıyla Güneydoğu’yla Kuzey Mezopotamya’daki kanaat önderleriyle görüşmek için 1921 ilkbaharında harekete geçmişti.¹⁶ Bunun için 2 cemiyet organizasyon çalışması yapıyordu. Bunlardan ilki Türk-Arap dayanışmasını amaçlayan el-Ahd Cemiyeti; ikincisi de Türkmen kökenlilere dayanan ve Telafer Ayaklanmasına destek sağlayan Türk Cemiyeti’ydi.¹⁷ Telafer Ayaklanmasının bastırılmasından sonra artan İngiliz önlemlerine karşı el-Ahd Cemiyeti’nin Mardin’de şube açtı ve Şeyh Ahmed Sunûsî’nin Mardin, Musul ve Telafer arası mektuplaşmaları bu şube üzerinden gerçekleşti.¹⁸

İngilizlerin Aralık 1921’de Binbaşı Şevki Bey komutasındaki kuvvetlerle yine Babaçiçek Boğazı’nda kısıtılıp bozguna uğratılmasına rağmen Mustafa Kemal’le Ahmed Sunûsî’nin asıl planları Büyük Taarruz ve Zafer sonrası

¹⁴ Habip Hürmüzlü, a. g. m., s. 36

¹⁵ Murat Güztoklusı, a. g. e., s. 69, 376

¹⁶ Murat Güztoklusı, a. g. e., s. 67

¹⁷ el-Ahd Cemiyeti; kuruluş: İstanbul 1913 ve Türk Cemiyeti; kuruluş: Musul 1919.

¹⁸ Murat Güztoklusı, a. g. e., s. 68

Musul yöresinin kurtarılması içindi. Bunun için Gâzi'nin özel seçtiği Antep Kahramanı Milis Yarbay Şefik Bey (Özdemir) ve onun adını taşıyan özel harekât yapılacaktı. Bunun için hazırlanan özel müfrezeyle birlikte Şefik Özdemir Haziran 1922'de Revanduz'a vardı ve İngilizler kendisini RAF bombardımanıyla karşıladılar.¹⁹

Şefik Bey, 31 Ağustos 1922'deki Derbent Muharebesi'nde İngilizleri 4 uçağı düşürmek ve yüzlerce kayıp verdirmek suretiyle perişan ederek Hamidiye ile Ranya'yı geri aldı. Sonrasında Şaklava Kazâsı'na gelerek Musul'la irtibat sağladı ve Köysancak'ı da alarak bir Türk kaymakam atadı. İngilizlerse buna RAF uçaklarıyla Ranya, Köysancak ve Revanduz'u bombalayarak cevap verdiler. Buna rağmen gerek Şefik Özdemir'in kazandığı gerekse Anadolu'da Yunanlılara karşı kazanılan başarılar yöre halkını ve aşiretleri cesaretlendirmiş, Ankara'ya bağlılıklarını bildirmek için yarışa girmişlerdi. Musul-Kerkük bölgesinde Türkler lehine değişen denge İngilizleri Süleymaniye'yi Şeyh Mahmut'a terke mecbur bıraktı.²⁰

İngilizler aşiretleri birbirine düşürmek ve bazılarını parayla satın almak için ellerinden geleni yaptı. Seyid Taha, Simko gibi Ağa adamları ve Nastûrîleri Türklere karşı kullandı. Fakat İngilizlerin asıl toparlanması Lozan Konferansı'nın başlamasıyla ve görüşmeler için masaya oturmakla başladı. Kasım 1922 ile Şubat 1923 arasındaki ilk tur görüşmelerde hem masada hem sahada mücadele veren Türkiye, Özdemir Müfrezesini takviye etti ve savunmada kalarak da olsa pozisyonunu korumasını sağladı. Fakat İngilizler masada oldukları kadar iyi olmasa da büyük takviyelerle sahada yavaş yavaş askerî denge kurmaya başlamışlardı. Fakat Boğazlar'ı ve Trakya'yı çözemeyen Ankara TBMM'de aylarca süren gizli oturumlardan sonra askerî yolları terk edip diplomatik yollarla sorunları müzâkereye karar vermişti.²¹

Lozan'da İkinci tur görüşmelerin başladığı Nisan 1923'te İngilizler; Nastûrî, Hintli, Sih, Nepalli, Burmalı, Ermenî, Arap ve Britanyalılardan

¹⁹ Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 67, 376-377

²⁰ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri*, s. 61-62; Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 110-134, 378-379

²¹ Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 134-199 ve 380-381; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri*, s. 62

oluşan Kraliyet Ordusu'yla iki koldan büyük bir harekât başlattılar. Şubat başlarında 33 aşiret reisinin de imzaladığı yöresel bir Misak-ı Millî yayınlayıp özerklik talep eden Şefik Özdemir'in gayretleri Ankara tarafından karşılıksız bırakılınca yapacak bir şey kalmadı ve Mayıs itibariyle İran'a geçerek müfrezesini terhis etti. 24 Temmuz 1923'te Lozan imzalanmış ve Musul Meselesi 9 ay içinde yapılacak ikili görüşmelere bırakılmıştı.²²

Sonuç itibariyle başarısız olan Özdemir Harekâtı aslında Süleymaniye Direnişi ve Telafer Devrimi'nin devamı niteliğindedir. Nitekim bu harekât sırasında da Telafer halkının desteği ve Musul-Telafer hattının stratejik hususiyeti önem arz etmiştir. Başarılı olsaydı bahse konu yörenin ve Türkiye'nin kaderi farklı olurdu. I. Küresel Savaş'tan beri çok önem verdiği Musul Bölgesi'nin elinde kalması için askerî operasyonlar da dâhil her türlü yolu deneyen Ankara Hükümeti neticede İngiliz diplomasisine yenildi.

Şöyle ki: Mayıs 1924'te Haliç Konferansı'nda İngilizler klasik tezlerini bildiği Türk tarafından taktik olarak Hakkâri'yi istediler ve Konferans sonrasına planladıkları Hakkâri'deki Nastûrî Ayaklanmasını havadan desteklediler. Türkiye isyanı bastırmakla uğraşırken sorun İngilizlerin başını çektiği Milletler Cemiyeti'ne bırakıldı. MC, Eylül 1924'te Musul Sorununu görüşmeye başladıktan bir müddet sonra bu kez Diyarbakır'da öncekine göre daha büyük kapsamlı Şeyh Said İsyanı çıktı (Şubat 1925). 3 ay süren isyandan 3 ay sonra da Milletler Cemiyeti Komisyonu Türkiye aleyhinde kararını verdi (Temmuz 1925). Türk tarafının kabul etmediği bu rapor için MC Konseyi, Lahey Daimî Adalet Dîvanı'ndan görüş isterken Türk temsilcinin katılmadığı toplantıda yeni bir oldu-bitti ile sınır çizildi. Tüm tepkilerine rağmen Türkiye 1926 Haziranındaki Ankara Antlaşması'yla durumu kabullendi. Yiğitlik ve kahramanlık ince siyasetin bezdiren sabrına mağlûp oldu.²³ Artık Telafer için farklı ve zorlu bir süreç başlamaktadır.

²² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri*, s. 62; Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 233-247 ve 382-383

²³ *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 3. Baskı, Cilt I (1919-1980), İstanbul 2003, s. 263-269; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri*, s. 65-68; Murat Güztoklusu, a. g. e., s. 383-384

II. İngiliz Mandası, Irak Krallığı, Cumhuriyet ve Baas Rejimi

Nisan 1920’de İtalya’nın San Remo şehrinde toplanan Uluslararası Konferans’ta Mezopotamya havalisi Irak ²⁴ adı altında İngiltere’nin manda/himâye yönetimine bırakıldı. Aynı yıl ilân edilen Geçici Irak Anayasası’yla hem Arap, Türkmen ve Kürtler 3 aslı unsur sayılmış hem de Kuzey Irak için özerk bir yönetim öngörülmüştü. Bu sıralarda Telafer’de isyan ve direniş vardı. Ve bu İngilizlere pahalıya; yani 40 milyon sterline, 450 ölüye, 2 bin civarında da yaralıya mal olmuştu. İngiliz kamuoyunun da baskısıyla İngiltere, Irak’ta Hindistan modelinden vazgeçip klasik krallığa karar verdi. İngilizler, Şerif Hüseyin’in oğlu Faysal’ı Türkmenlerin öncülüğünde Musul-Kerkük-Erbil-Süleymaniye’de karşı çıkılmasına rağmen uyduruktan bir halkoylamasıyla Irak Kralı seçtirdiler (Ağustos 1921). Akabinde de Faysal üzerinden bir manda anlaşması yapıldı.²⁵

Buna mukabil olarak da Türkiye “Özdemir” kozunu oynuyordu. Yeni kralın başlattığı ve öncelikli hedef olarak Kuzey Irak’ı alan Araplaştırma politikası, Telafer’den Süleymaniye’ye kadar kabul görmediği gibi bu bölgedeki idarî beklenti Türkler üzerinedi. Fakat Lozan ve sonrasındaki belirsizlik, Türkiye’nin iç isyanlarla meşguliyeti bu beklentileri önemli ölçüde kırdı. Bu da - dolaylı veya dolaysız-İrak’ın hem genelinde hem de kuzeyinde iki ayrı sürece sebep oldu. 1924’te meşrutî monarşiyi esas alan Irak Anayasası kabul edildi ve aynı yıl Türkmenlere karşı yeni süreçteki ilk katliam Mayıs ayında Kerkük’te gerçekleşti.²⁶

²⁴ Mezopotamya’da tarihin ilk şehri olarak Sümerlerce kurulan Uruk’tan esinlenilerek verilen bir isim

²⁵ Şahin, İsmail-Şahin, Cemile-Yüce, Samet; “Birinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Irak’ta Devlet Kurma Çabaları”, *Gazî Akademik Bakış*, Sayı 15 (Kış 2014), s. 112-127; “İraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik” (<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/30/irakli-turkmenlere-yonelik-etnik-temizlik/>) Erişim:

10.01.2017; Kasalak, Kadir; “İrak’ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-İrak İlişkileri”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9 (Şubat 2007), s. 191.

²⁶ Kerkük’ün tarihsel yönü ve bu şehirde Türkmenlere karşı yapılan 1924 Gâvurbağı katliamı da dahil bütün katliamlar hakkında geniş bilgi için bkz. Abdulhalik Bakır, “Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2008, Cilt: VI, Sayı:1 Elazığ, 2009, s. 27-76; Abdulhalik

1925 yılında Milletler Cemiyeti Telafer'e 5 kişilik uluslararası bir heyet (komisyon) gönderdi ve ITC Telafer Temsilcisi Nebil Harbo'nun anlattığı şekilde Molla Tahir Camii'nde topladığı aşiret reislerinin Irak yada Türkiye; nereye bağlanmak istediklerini soruşturdu. Aşiret reislerinden yaşlı ve bilge Seyid Abdülmüttalip'in "Biz Osmanlı'ya bağlı olmak istiyoruz" demesi üzerine Musul'un Arap Valisi itiraz ederek ciddi bir tartışmaya girdi. Bunun üzerine Seyid Abdülmüttalip koynundan Ay-yıldızlı Bayrağı çıkararak "Yaşasın Türkiye, yaşasın Osmanlı!" diye bağırdı. Komisyon "İstiyorlarsa Türkiye'ye bağlansınlar" dese de mesele ne onların ne heyettekilerin istediği gibi değil, İngiliz siyasetinin istediği gibi sonuçlanacaktır.²⁷

Türkiye 1925 kumpasıyla 1926'da Musul'un Irak'a terkini çaresiz onaylarken İngiliz Şirketi Petroleum Company hemen Irak Krallığı'yla Musul petrollerini 75 yıllığına İngiltere'ye bırakan bir petrol antlaşması imzalayacaktır. Faysal Yönetimi de İngilizlerle manda anlaşmasını 1926 ve 1927'de Musul dâhil yenilemiştir. Alacaklarını alan İngilizler 1930'da yarı bağımsızlık ve 1932'de de bağımsızlık vererek 12 yıllık mandaterliklerine son verdiler. Daha fazla masrafa gerek görmediler.²⁸

1931 yılında Irak'ta "Yerel Diller Yasası" çıkarılmasına ve Türkçe için de bazı imkân ve kolaylıklar sağlanmasına rağmen birkaç yıl içerisinde bunun göstermelik olduğu anlaşılmış, Türkmenlerin birçok hakkı çiğnenmiştir. Faysal ve oğlu Kral Gazi ile çoğu zaman onlara Başbakan olarak eşlik eden Nuri Said Paşa dönemlerinde Telafer'den Mendeli'ye kadar alanda Türkmenler siyasî, kültürel (dilsel), meslekî vb. birçok alanda kısıtlamalar

Bakır-Ferruh Kayalan, Musul Meselesi Çerçevesinde İngilizlerin Kerkük'teki Türkmenlere Yönelik Faaliyetleri (1918-1926), *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol 8, April 2017, p. 12. Ayrıca bkz. Şahin-Şahin-Yüce, a. g. m., s. 128; Mehmet Hazar, a. g. m., s. 361; Köprülü, Sadun; "Irak Türklerine Karşı Katliam ve Soykırımlar/Telafer" (www.turkmensani.net/tr-tr/index.php?option=com-content&view=article&id=606:irak-tuerklerine-kar-katliam-ve-soykrmlar-telafer&catid=53:arastirmalar &Itemid=133) Erişim: 10.01.2017

²⁷ ORSAM, "Nebil Harbo: Telafer'in Vilayet Olması Tüm Irak'ın Çıkarınadır" (Irak Türkmen Cephesi Telafer Kuzey Bölge Temsilcisi Nebil Harbo ile Şehrin Tarihi, Siyasi Kimliği ve Halkının Beklentileri Üzerine Röportaj), *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 49.

²⁸ Kadir Kasalak, a. g. m., s. 195-196; Şahin-Şahin-Yüce, a. g. m., s. 128-129; "Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017)

görmüştür. Bu dönem zaman zaman Asurî, Şîî, Yezidî isyanları da görülmüş ve bu istikrarsızlıklardan ötürü Bekir Sıtkı Paşa askerî bir darbe yaparak Başbakanlık koltuğunu ele geçirmiştir (1936). Bu isyan ve istikrarsızlıkların en yoğun yaşandığı Sincar Bölgesi, çok yakınında olması nedeniyle Telafer halkını da olumsuz etkilemiştir.²⁹

Nuri Said gibi bir Osmanlı Paşası olan Bekir Sıtkı döneminde Türkiye'yle kurulan yakın ilişkiler Sâdâbâd Paktı gibi Ortadoğu için önemli bir stratejik ortaklığın da doğmasına sebep teşkil etmiştir (1937). Ortak metnin imzalanması için Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki Türk Heyeti Bağdat üzerinden İran'a giderken Kerkük'e uğrayınca şehirde hayat durdu ve genç-ihiyar herkes sokaklara döküldü. Fakat bu aşırı ilgi Türkmenlere tutuklama ve sürgünler olarak geri döndü. Irak'ta askerî darbeler ardı arkası kesilmeksizin 1941 yılına dek sürdü ve son darbe İngiliz karşıtı olduğu için tekrar İngiliz işgaline dönüştü.³⁰

Telaferliler, özgür yaşama tutumlarının bir gereği olarak 41'deki Reşit Ali³¹ Hareketi'ne ve onun İngiliz üslerine karşı mücadelesine destek oldular. Bu millî hareketi işgalle bastıran İngilizler, Irak'taki Damat Ferid'leri olan Türk asıllı Nuri Said'i tekrar başa getirerek II. Dünya Savaşı yıllarını böylelikle geçiştirmiş oldular. Son tavırlarıyla iyice mimlenen Telafer ve Türkmenler, bu şahsın geliş ve gidiş tarihlerinde (1941-1944) hapis-sürgün-baskı unsurlarını çokça yaşadılar. Savaş sonrası 1946 yılında ise bazı aileler tıpkı 1926 yılında olduğu gibi Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldılar. Aynı yıl Kerkük'te sendikal bir eylemden dolayı açılan polisin açtığı ateşte 20 Türkmen işçi öldü,

²⁹ Hürmüzlü, Habip; "Irak'ın Hukuki Yapısı İçinde Irak Türkmenleri", Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, *ORSAM Tutanakları*, No: 35 (Eylül 2014), s. 149-150. "Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017)

³⁰ Yeşilbursa, Behçet Kemâl, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı II (Temmuz 2009), s. 1322-1323; "Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017); Bademci, Ali; "Irak Türkmenleri" (www.ktuvakfi.org.tr/irak-turkmenleri/) Erişim: 11.01.2017; Kadir Kasalak, a. g. m., s. 200-201

³¹ Tam adı Raşit Ali Geylanî'dir

yüzlercesi de yaralandı.³²

Savaşa girse de girmese de II. Küresel Savaş tüm dünya ülkelerini etkiledi. Süper Güç'lük görevi el değiştirdi, Arapçılığı esas alan bir Arap Birliği/Liği kuruldu ve İsrailoğulları 2 bin yıl sonra tekrar Ortadoğu'da bir Devlet'e kavuştular. 1949'da Siyonistlerin Cenin'deki Türkmen Kampı'na saldırması üzerine Tolkerim'e ilerleyen Irak Ordusu'nun Telaferli Komutanı yönünü değiştirerek püskürtme yoluna gitmiş ve ertesi yıla kadar bölgede karargâh kurmuştur. Bu arada 1948 Seçimlerinde ilk kez bir Telaferli (Muhammed Yunus Ağa) Irak Meclisi'ne girdi ve 1954'e kadar görev yaptı. 1950'li yıllarda Irak siyaseti iki guruba ayrıldı ve İngilizci muhafazakârlarla Arapçı sosyalistlerin çekişmesine sahne oldu. 1950 başında yaşanan Türkçeyle ilgili kısıtlamalar yine Nuri Said dönemine denk geldi.³³

1954 yılında Telafer'den bu kez iki kişi (Aziz Ağa Halay Bey ve Ahmed Âcil) Irak Meclisi'ne seçildi.³⁴ Ertesi yıl İngiltere, Türkiye, Pakistan, İran ve Irak arasında Bağdat Paktı ya da diğer adıyla CENTO³⁵ teşkil edildi. 1958 Seçimlerinde Irak Meclisi'ne Telafer'den yine iki kişi; M. Yunus Ağa ile Ahmed Âcil gitmişti ki Temmuzda kanlı bir darbeyle Krallık yıkılmış ve Cumhuriyet ilân edilmişti. Kral II. Faysal ile Velihaht Abdullah'ın öldürüldüğü ve Nuri Said'in linç edildiği İhtilâlin başı General Abdülkerim Kasım başa geçti. Yeni Anayasada Türkmenlere yer verilmedi.³⁶

1959'da Irak, Bağdat Paktı'ndan çıkıp Sovyetler Birliği'ne yanaşınca olan yine Türkmenlere oldu. O yıl başta Musul ve Kerkük şehirleri olmak üzere halk komünist gurupların katliamına uğradı, cadı avına dönen anti-

³² Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1323-1324; Ali Bademci, a. g. y. (Er: 11.01.2017); Habip Hümmüzlü, a. g. m. (TŞTvyİKİİA), s. 36; "Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017)

³³ Bilgay Duman, "Telafer Kronolojisi", *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 37; Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1324; Bilim Araştırma Vakfı, "Musul Kerkük ve Türkmenler İçin Kesin Çözüm" (www.bilimaraştırmavakfi.org/musulvekerkuk02.html) Erişim: 11.01.2017; el-Hatip, Alyaa; "Filistin Türkmenlerinin Genel Durumu", *Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, ORSAM Tutanakları*, No: 35 (Eylül 2014), s. 102.

³⁴ Bilgay Duman, a. g. m., s. 37

³⁵ Central Treaty Organisation (Merkezî Antlaşma Örgütü)

³⁶ Bilgay Duman, a. g. m., s. 37; "Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017); Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1325-1326

komünist yargılamalarıyla yüzlerce Türkmen lider kurşuna dizildi ve malı-mülkü talan edildi. “Türkmeneli’nin Kerbelâsı” sayılan bu olaydan Telafer bu kez fazla etkilenmedi; belki bunda Devlet Başkanı A. Kasım’ın Telaferli aşiret reisleriyle görüşmesinden memnun kalmasının ve Telafer için projeler tahsis etmesinin de payı var. Buna rağmen bu esnada Telaferliler silahlanarak Kerküklü kardeşlerinin yardımına koşmak için hazırlık yapmışlardır.³⁷

1957’de yapılan ama 2 yıl sonra açıklanan nüfus sayımına göre Irak’ta Türk Nüfusu iki ayrı kaynaktan 567 bin ve 600 bin olarak verilmektedir. Bu da 1958’deki 6,5 milyonluk Irak tahmini nüfusunun % 9’una tekabül etmektedir. Irak Türkmenleri Ağustos 1960’da Erbil, Telafer, Hanekin, Tuzhurmatu, Kifri, Altunköprü ve diğer Türk bölgelerindeki öğretmenleri bir Eğitim Kongresi topladılar. Burada Türkmenlerin Irak’taki eğitim ve kültür problemleri tespit edildi, ayrıca yönetime sunulmak üzere beş maddelik tavsiye kararı alındı. Bu kararlar doğrultusunda önce Türkmen Kardeşlik Kulübü/Ocağı kuruldu, akabinde Kardeşlik Dergisi yayınına başladı. Son olarak Irak’ın Ankara Büyükelçiliği’nin Temmuz 1961’de hazırladığı bültene göre Telafer Kazâsı’nın nüfusu 80 bin olarak gözükmektedir.³⁸

1961-62’li yıllar Molla Mustafa Barzanî öncülüğünde Kuzey Irak’taki Kürt aşiret isyanıyla başladı, İktidara karşı bütün Irak’a yayılan faili meçhul cinayetlerle devam etti. 1963 başında General Abdüsselâm Arif ve Baas Partisi, Devlet Başkanı A. Kasım’a karşı ortaklaşa darbe yaptı, aynı yılın sonunda da Abdüsselâm Arif Baas Partisi’ne karşı ikinci bir darbe yaparak iktidarı ele geçirdi. Bu dönem Irak Türkleri için sakin ve huzurlu geçtiyse de fazla sürmedi; Devlet Başkanı Abdüsselâm Arif 1966’da bir helikopter kazasında öldü ve yerine kardeşi Abdürrahman Arif geçti. İki yıl sonrasında ise bu kez Baasçılar darbe yaparak iktidarı ele geçirdi ve 1963 İhtilâli sonrasında Başbakanlık yapan General Ahmet Hasan el-Bekir başa geçti

³⁷ Ali Bademci, a. g. y. (Er: 11.01.2017); Bilgay Duman, a. g. m., s. 37; Habip Hürmüzlü, a. g. m. (İHYİİT), s. 150-151; Sadun Köprülü, a. g. y. (ITKKvS-T), Er: 10.01.2017

³⁸ Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1336; Bilim Araştırma Vakfı, a. g. y. (Er: 11.01.2017); “İraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik”, a. g. y. (Er: 10.01.2017); Ali Bademci, a. g. y. (Er: 11.01.2017)

(1968).³⁹

11 yıl sürecek olan Ahmet Hasan el-Bekir döneminin ikinci yılında Türkmenlerin kültürel hakları için 89 maddelik bir düzenleme yayınlandı. Ertesi yıl (1971) ise bunlardan aşama aşama vazgeçildiği gibi mevcut haklarda bile kısıtlamalara gidildi. Bu uygulamaları boykot eden Türkmen öğretmen ve öğrencilere karşı büyük bir tutuklama ve işkence furyası başlatıldı. Sonrasında da esnafa baskılar, işten atmalarla birlikte koyu bir Araplaştırma politikasına dönüştü. Irak Tarihinde ilk Araplaştırma siyaseti Telafer'den başladığı gibi 70'li yılların Araplaştırma çalışmaları da Telafer'den başlatıldı ve Baas destekçisi Araplar Telafer çevresine yerleştirildi. Türkmen bölgelerine yerleşecek Araplara taşınma ve ev yapma için 10-15 bin dinar (40-50 bin dolar), Türkmen kızlarla evlilik için de 10 bin dinar (35 bin dolar) teşvik vermeye başlandı. Gitgide câmilerde Türkçe hutbe okuma ve Türkmenlerin birbirine arazi satması bile yasaklandı.⁴⁰

Bu esnada Telafer'in, Necef, Tikrit ve Duhok'la birlikte il/vilâyet olması kararlaştırıldı fakat diğerleri olmasına rağmen Telafer il yapılmadı (1977). Gerekçe olarak da “Telafer'in vilâyet olması halinde Türkiye'ye bağlanmak isteyeceğini” söyleyen Devletin ikinci adamı ve Devlet Başkanı Hasan el-Bekir'in kuzeni Saddam Hüseyin'in Temmuz 1979'da iktidarı devralması Türkmenler için daha da kötü oldu. İktidara gelir gelmez Telafer'in Araplaştırılması için yeni kararlar aldı ve Türkmenlerin elindeki bazı toprakların Araplara devri için kanun çıkarıldı. Bunun üzerine istişare yapan Telaferli kanaat önderleri akıllıca bir kararla kendilerini nüfusa Arap olarak yazdırma ve böylece Telafer'e Arapların yerleştirilmesi engelleme kararı aldılar; bazı yerlerde aşiret yemekleri düzenlediler ve kendilerini Arap olarak ilân ettiler. Bunun üzerine S. Hüseyin; “Bunlar Arap ise, kendilerini Arap

³⁹ Ali Bademci, a. g. y. (Er: 11.01.2017); Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1326-1327; “Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik”, a. g. y. (Er: 10.01.2017)

⁴⁰ Sadun Köprülü, a. g. y. (ITKKvS-T), Er: 10.01.2017; “Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik”, a. g. y. (Er: 10.01.2017); Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1327; Bilim Araştırma Vakfı, a. g. y. (Er: 11.01.2017); Habip Hürmüzlü, a. g. m. (İHYİİT), s. 151; Ziya, Mustafa; “Telafer Bir Kırılma Noktası mı?”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 27; Göksedef, Ece; “Telâfer'in Gözyaşları”, (www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/telaferin-gozyaslari) Erişim: 12.01.2017

olarak görüyorlarsa 'Telafer'de Araplaşmanın bir gereği yoktur' dedi ve iş kapandı. Böylece Telafer kendi öz kimliğini korudu ve dışarıdan kimse şehre sokulmamış oldu.⁴¹

Fakat diğer Türkmen bölgeleri için durum aynı olmadı. Türkmenler zorla nüfus kütüklerine Arap diye yazdırılmış, direnen on binlerce insan güneye sürgün edilmiş, 70'e yakın Türkmen köyü yıktırılıp yerlerine Güney Irak'tan getirilen 100 bin civarında Arap yerleştirilmiştir. Bu yetmemiş gibi, Türkmenlere ait araziler gasp edilerek Baas partili Araplara tahsis edilmiş, Türklere mal alım-satımı yasaklanmış hatta bazı bölgelerde ev onarmak ve ağaç dikmek bile bu yasak kapsamına alınmıştır. Türkmenlere Saddam Dönemi boyunca uzun yıllar planlı-programlı ve acımasız bir asimilasyon politikası uygulanmıştır.⁴²

1980'de Irak, İran'la savaşa girince Humeynî Devrimi'ni destekleyen İslâmî Dâva Partisi mensuplarına yönelik de bir yıldırma politikası başlatıldı. Yasaklanan Partinin ileri gelenlerinden Telaferli Muhammed Taki el-Mevlâ, Saddam'ın hışmına uğramamak için İran'a kaçarken parti mensubu birçok Telaferli de diğerleri gibi idam edildi. Kendisi de Irak Türklüğü için hapis ve işkenceyle çile çekenlerden merhum Sadun Köprülü "Irak Türklerine Karşı Katliam ve Soykırımlar-Telafer" yazısında savaş sırasında idam edilen 44 Telaferli'nin tek tek kimlik dökümünü yapmaktadır. Bunlar arasında toplam sayıya dâhil olmayan hâmile kadınlar ve 9-10 yaşında çocuklar da bulunmaktadır.⁴³

İran'la savaş uzadıkça zorlanmaya başlayan Saddam Hüseyin 1983'te Telafer'i ziyaret etti. Şii Türkmenlere sistematik zulüm uygulayan Saddam, Sünnî Türkmenleri de cephede ön saflara sürmekteydi. Telaferlilerin cengâverliklerinden istifade eden S. Hüseyin'in sınır savaşlarında en iyi iş çıkaranları Telaferli subaylardı ve bir ara sayıları 3 bini aşmıştı. Dahası bu

⁴¹ ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 47-48; "Iraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017); Bilgay Duman, a. g. m., s. 37

⁴² Habip Hürmüzlü, a. g. m. (İHYİİT), s. 151; Mukhtar Turkmen, Irak Turkmen Şehri Telafer Tarihi (http://dunyaturkmenler.ucoz.com/forum/6-17-1&gws_rd=cr&ei=shtWJ-xM8n5at6cm6AI) (Er: 02.01.2017)

⁴³ Bilgay Duman, a. g. m., s. 37; Sadun Köprülü, a. g. y. (ITKKvS-T), (Er: 10.01.2017)

dönemde savaşmış ve savaş sonrasında emekli olmuş 20 bin Sünnî Türkmen için Saddam tarafından Telafer'in kuzeyinde modern bir mahalle kurulacaktır.⁴⁴

Telafer'in o dönem belediye, polislik ve resmî daireler çalışanları genellikle Sünnî aşiretlere mensup Türkmenlerin elinde idi. Şîî Türkmenler ise Irak'ın her yerinde Saddam baskısına mâruz kalıyordu. Kerkük gibi Türkmen şehirlerinde sokağı çıkma yasağı konuyor (1985) ve akabinde Türkmen liderlere, işadamlarına yönelik operasyonlar yapılıyordu. Bu uygulamalar savaş bittikten sonra da sürdü. 1988-1990 arasında Baas Partisi'nin zulmüyle yine birçok Türkmen işkence ve kıyımdan geçirildi. İdam edilenler arasında Telaferli Hatice Muhsin A. Vahap gibi kadınlar da vardı.⁴⁵

Saddam, 1990 Ağustosunda Kuveyt'i işgal edince önce Birleşmiş Milletlerden yaptırım yedi, sonra ABD Hava Kuvvetleri'nce başkenti bombalandı (Ocak 1991). Ardından Güney Irak'taki Şîilerin ve Kuzey Irak'taki Kürtlerin isyanını bastırırken orantısız güç kullandı. 1991 Martunda Tuzhurmatu, Tazehurmatu, Kerkük ve Altunköprü de bu vahşetten nasibini aldı. Irak Ordusu'nun açtığı ateşle 7'den 77'ye kadın-erkek, çocuk-ihiyar binlerce sivil öldü. Ardından emperyalist amcaoğulları İngiltere ve Amerika, Irak'ta 36. Paralel'in üstünü ve 32. Paralel'in altını Saddam Hüseyin'e yasakladılar.⁴⁶ Böylece güneyde İngiltere'nin denetiminde Basra merkezli bir Şîî Devleti, kuzeyde ise ABD'nin denetiminde Musul merkezli bir Kürt Devleti projesi ihaleye çıkmış oldu. Hem Sünnî hem de Şîî olan Türkmenlerse bir ülkede 3 ayrı bölgede 5 ayrı gücün arasında kalarak en zorlu pozisyonda kalan topluluk oldular.

1995-96'da BM Güvenlik Konseyi'nin ek yaptırımlarına bir uyan, bir uymayan Saddam'a ceza kesme adına ABD ve İngiltere Eylül 1998'de "Çöl

⁴⁴ Bilgay Duman, a. g. m., s. 37; "İraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017); Ali Bademci, a. g. y. (Er: 11.01.2017); ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 50; Ece Göksedef, a. g. y. (Erişim: 12.01.2017)

⁴⁵ Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); "İraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017)

⁴⁶ Behçet K. Yeşilbursa, a. g. m., s. 1328-1329; Sadun Köprülü, a. g. y. (ITKKvS-T), Er: 10.01.2017; "İraklı Türkmenlere Yönelik Etnik Temizlik", a. g. y. (Er: 10.01.2017)

Tilkisi Operasyonu”yla Orta Irak’ı kum torbasına çevirdiler. 90’lı yıllarda daha çok Türkiye’ye bakarak pasif politika geliştiren Türkmenler 2000’lerdeki küresel işgal sonrasında farklı stratejilere kaymak durumunda kalacaklardır. Telafer de bu farklılıklar kısmında başı çekenler arasında yer alacaktır. 97’lerde nüfusu 280 bine dayanan Telafer’in il yapılması için Aralık 2002’de S. Hüseyin yeni bir hamle yaptı ve çevresindeki 4 ilçeyle (Baac, Sincar, Zemar, Rebia) birlikte “el-Cezîre Vilâyeti” oluşturulması için kanun çıkarıldı fakat yine uygulanamadı. 40 yıldır gerçekleşmeyen bu il meselesi 2001 Haziranında Telafer’de bir futbol maçında seyircileri bombalayarak 50 kişinin ölmesine sebep olan Saddam için İran-Irak Savaşı’nda olduğu gibi yaklaşan Küresel Savaşta tekrar Telaferlileri yanına çekmek için yapılmış bir hamleydi.⁴⁷ Ama 2003’te her şey son bir daha değişti ve düzensizlik düzen oldu.

III. Küresel Savaş, İşgaller ve Direniş

Küresel Efendiler Irak ve benzeri Ortadoğu ülkelerinin sınırlarını I. Dünya Savaşıyla çizdiler. II. Dünya Savaşı, Global Hegemonya Ekibindeki ikinci adamla birinci adamın değiştirilmesi ve mevcut tehditlerin bertaraf edilmesi içindi. Baş tehdit olan Almanlar o sıra Türkiye’yi geçip Irak’ı işgali bile düşünmüşlerdi. Neticede Krallık+Cumhuriyet+Baas; ancak 70 yıl dayanabildiler. Faysal+Nuri Said+Saddam gibi Truva adamlarla bile yönetmeye son verip Mart 2003’te tekrar mandaterliğe soyundular. Başkan Bush’un emriyle Amerika Birleşik Devletleri sudan sebeplerle Irak’ı işgal etti ve enerji kaynakları üzerindeki üçüncü büyük hâkimiyet kavgası olarak III. Dünya Savaşı başladı.

Nisan başında Saddam Rejimi ortadan kalkınca Telaferli aşiret ağaları ay ortasında toplanarak şehirde istikrarın sağlanması ve yağmalamalara meydan verilmemesi adına bir Şura Heyeti oluşturular. Geçici olarak teşkil edilen bu Heyet Eylül 2004’e dek görev yaptı. 1 Mart Tezkeresi’nin meclisçe reddedilmesiyle Türkiye’nin ABD önderliğindeki koalisyonla katılmaması üzerine Amerikalılar Kuzeydeki Kürt Gurupları/Peşmergeleri partner edindiler. Amerikan Askerleri ile Kürt Milisleri başta Kerkük ve Tuzhurmatu

⁴⁷ Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); Bilgay Duman, a. g. m., s. 37; ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 49; Sadun Köprülü, a. g. y. (ITKKvS-T), Er: 10.01.2017

olmak üzere birçok Türkmen yerleşim yerinde sivil insanları katlettiler, mallarını yağmaladılar. Peşmergelerin Telafer'e gelip Barzanî Partisi (KDP) için büro açma girişimleri Telafer delikanlılarınca engellenmişti.⁴⁸

Fakat Telafer'in stratejik konumu, Türkiye'nin doğrudan Telafer'e ulaşacak Ovacık Sınır Kapısı'nı açma isteği ve kurulacak Kürdistan için engel teşkil etmesi gibi nedenlerden dolayı Amerikalılarca hedefe alındı. Önce Telafer'e yakın Kesikköprü Mevkiinde % 90'ı Peşmergelerden oluşan Ulusal Muhafız Birliği kuruldu ve sonra bu birlik tümen seviyesine çıkarıldı. ABD Konvoylarına Felluce'dekine benzer bombalı saldırılar Telafer'de de görülünce "Terörle Mücadele" adı altında operasyonlar başlatıldı.⁴⁹

Amerikan Birlikleri, Ulusal Muhafızlar ve Peşmergelerce ortaklaşa yapılan Eylül 2004'teki hava destekli bu ilk operasyonda (Kara Tayfun) 3 günde 200 Telaferli şehid edildi, 400'den fazla kişi de yaralandı. Operasyonun ardından 500 ABD Askeri de şehirde bırakıldı. Mayıs 2005, Haziran 2005, Eylül 2005, Ekim 2005 tarihlerinde peşpeşe karadan ve havadan 4 askerî operasyon daha yapıldı (Son operasyona katılan asker sayısı 8.500'dü). Kadın, çoluk-çocuk, yaşlı demeden yüzlerce masum sivil öldürüldü. 2 binden fazla insan tutuklanarak Erbil Hapishanesi'ne tıklandı. Binlerce aile ya Güney Irak'a ya da Türkiye'ye sığınmak zorunda kaldı. Fakat direniş durmadı.⁵⁰

Telaferli Sünnîlerden oluşan 10 bin kişilik "Cemaat Gurubu" adlı silâhlı müfreze, Şuca Kardeşlerce kurulan Sultan Abdülhamid Kıtaları, Telafer'de kurulup Musul'a taşınan Fatih Sultan Mehmet Kıtaları, Musul'da da savaştan Telafer Kıtaları, Arapların da yer aldığı 1920 Devrimi Kıtaları, Telaferli Gassan Ferhat'ın kurduğu Telaferli Abdurrahman Efendi'nin liderliğindeki Ceyş'ül-Fâtihîn, Tevhid Cemiyeti ve sonraki adıyla Ensar es-Sünne gibi yerel örgütlerle beraber direniş gerçekleştirdiler. Telaferlilerin "Bugünkü Çanakkale Savunması" olarak gördükleri Direniş, ABD'nin Nisan 2006'da

⁴⁸ Bilgay Duman, a. g. m., s. 37-38; Habip Hürmüzlü, a. g. m. (IHYİİT), s. 151-152; Mustafa Ziya, a. g. m., s. 28; ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 48-49

⁴⁹ Mustafa Ziya, a. g. m., s. 28-29; Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017)

⁵⁰ Bilgay Duman, a. g. m., s. 38; Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 956

yaptığı geniş kapsamlı “Dük Operasyonu”na rağmen artarak devam etmiştir.⁵¹

Nihâyetinde şehre giren dış güçler ve merkezî kuvvetler Telafer’de mezhep ayrımı üzerinden çok tehlikeli bir oyun kurguladılar. İlçenin Belediye Başkanlığını Sünnî Arap General N. Abdullah el-Cubûrî yaparken belediye, polis ve resmî daireler Şîî Türkmen aşiret mensuplarına tahsis edildi. Telafer’deki Amerikan operasyonların yapılış tarzını bir tür iç savaş olarak niteleyen Ortadoğu Uzmanı Profesör Juan Cole; “Kürtler Sünnî Türkmenlere karşı savaşıyor, Şîî Türkmenler Sünnî Türkmenler aleyhinde ihbarcılık yapıyor; üstelik Amerikalıların desteğinde..” diyerek oyun içindeki oyunu ifade etmiştir.⁵²

2007 itibariyle Telafer nüfusunun 5/1’i (70 bin) şehri terk etmiş durumdadır. Aynı yılın Mart ayında bombalı kamyonla yapılan tek saldırıda bile 150’nin üzerinde insan can vermiş ve 350’ye yakın insan yaralanmıştır. Ardından Şîî polisler organize silâh kaçakçılığı suçlamasıyla 70 Sünnî Türkmen’i vurdu. 2007-2008 boyunca onlarca bombalı saldırı, araç patlatma, tuzaklama, intihar eylemcisi ve keskin nişancı gibi usûllerle Telafer ölümlerden ölüm beğendi. Câmiler, pazar yerleri, kafeler savaş alanı kabul edildi. Gitgide hayalet şehir hüviyetine bürünen Telafer’de 2009 yılı kayıtlarına göre 2.800 kişi ölmüş, 6 bin kişi ağır ve orta derecede yaralanmış, 5.011 aile de şehri terk etmiştir.⁵³

Telafer’de 2009 başında yapılan seçimleri Irak Türkmen Cephesi kazandı, Şîîlerin Irak İslâmî Yüksek Konseyi ise ikinci çıktı. 2010 ile 2012 arasında sivil Sünnî ve Şîî hedefler üzerinde terör saldırıları azalarak da olsa sürdü. 4 yıllık bir hazırlıktan sonra IŞİD (Irak-Şam İslâm Devleti) 2014 Haziranında peşpeşe Türk Konsolosluğu’yla birlikte Musul’a ve Telafer’e hâkim oldu. Telafer Direnişî’nin en büyük parçalarından Cemaat Gurubu’nun radikal Sünnî blok IŞİD’e bağlanması da işi kolaylaştırdı. Bu kez Şîî Türkmenler büyük bir kırım yaşadılar ve on binlercesi Necef, Kerbelâ gibi

⁵¹ Yazıcı, Nevin-Özdağ, Ümit; “Irak’ta Direnen Bir Türkmen Kenti: Telafer”, *Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu*, BŞEÜ Yayınları, Bilecik 2014,s. 216-217, 219; Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 956; Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017)

⁵² Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); Nevin Yazıcı - Ümit Özdağ, a. g. m., s. 217-218

⁵³ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 220-221; Bilgay Duman, a. g. m., s. 38

güney vilâyetlerine kaçmak zorunda kaldılar. Az bir kısmı da Sincar Yezidîleriyle/Ezidîleriyle birlikte Türkiye'ye sığındılar. Telafer'de Türkmen kadınlara yaptığı'nın aynısını Sincar'daki Yezidî kadınlara da yapan IŞİD, bunların Telafer'deki Sünnî ailelerin elinde tutulduğu söylentisiyle PKK unsurlarının yöre halkından intikam alma düşüncesini provoke etmiştir.⁵⁴

Sırasıyla ABD, Peşmerge ve Teröre direnen Telafer için sırada IŞİD/DAİŞ vardı. Kaçan-göçen, ölen-kalan ve eğilen-eğilmeyenleriyle karmaşık bir denkleme girdi Telafer. IŞİD'den Orta ve Güney Irak'a kaçan Şii Türkmenler, İran Âyetullahı'nın 2014'teki cihad çağrısı üzerine kurulan Irak Merkezî Hükümeti'nin milis gücü Haşdü's-Şa'bî (Gönüllü Halk Güçleri)⁵⁵ gibi radikal Şii blok içinde yer aldı.

Türkiye'nin, 2015 yılından beri Musul yakınlarındaki Başika Kampı'nda eğittiği Sünnî güç Haşdü'l-Vatanî ya da yeni adıyla Ninova Muhafızları'nın askerî sözcüsü Haysem el-Enizî kendince şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “Haşdü's-Şa'bî çoğunluğu İran'da eğitim almış, İran Devrim Muhafızları Komutanı Kasım Süleymânî'nin adamlarıdır. Bir kanuna, düzene dayanmazlar. Irak Savunma Bakanlığı'na da bağlı olmadıkları için eylemlerinin cezalandırılması da söz konusu olmuyor. Musul'a girmeleri çok büyük sorunlar doğurur. En büyük sorun da Telafer'de olacak. Buradaki Haşdü's-Şa'bî grupları Telafer'e IŞİD geldiğinde güneye kaçan Şii aşiretlerden oluşuyor. Burada bu güçlerin varlığı, IŞİD'le işbirliği yaptığı gerekçesiyle Sünnî Türkmenlere yönelik çok kötü sonuçlar doğurabilir.”⁵⁶

Her ne kadar Nebil Harbo, “Telaferlilik tek bir aşiret olmaya benzer”⁵⁷ dese de *Telafer/Bir Türkmen Kentinin Şanlı Direnişi* kitabını yazan strateji uzmanı Profesör Dr. Ümit Özdağ'ın; “Irak'ın herhangi bir yerinde Telafer'liyim demek Amerikan Güçleri tarafından tutuklanmak için yeterli bir sebep sayılabilmektedir”⁵⁸. Ayrıca “Şii Türkmenlerde mezhep bilinci Türkmen kimliğinden önce gelmektedir”⁵⁹

⁵⁴ Bilgay Duman, a. g. m., s. 38; Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 210-211

⁵⁵ <http://tr.wikisia.net/view/Haşdi-Şabi> (Erişim: 14.01.2017)

⁵⁶ Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017)

⁵⁷ ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 50

⁵⁸ Nevin Yazıcı - Ümit Özdağ, a. g. m., s. 221

⁵⁹ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 222

tespitleriyle durum mezhepsel kardeş kavgası adına vahamet sınırında beklemektedir. Son tahlilde Ortadoğu Uzmanı Doçent Serhat Erkmén'in, "Telafer'in geçmişte sigortası konumundaki aşiretçilik çökmüş durumda. Ve bu kadar olumsuzluktan sonra Telafer yeni bir mezhepsel çatışmaya dayanamaz"⁶⁰ görüşü noktasında bir çıkış aranmalıdır.

Telafer'de günlük yaşam ise şöyle özetlenebilir: Tarım ve ticaretle geçinen kent, Amerikan bombardımanında sulama kanallarının da tahrip olması ve çatışmalardan dolayı ticaret yollarının kapanması nedeniyle gelir açısından dibe vurmuş bir vaziyette. Küçükbaş hayvan sayısı 10'da 1'e, büyükbaş hayvan sayısı 15'te 1'e düşmüş ve işsizlik sebebiyle her yıl binlerce Telaferli şehir veya ülke dışına göç etmektedir. Şehirde doğru-dürüst bir su şebekesi olmayıp semtlere 10 günde bir 2 saat su verilmektedir. Kanalizasyon şebekesi bulunmayan Telafer'de küçük kanallardan akıtılan lâğımlar bazen evleri basmakta, bazen de çocuklara hastalık bulaştırmaktadır. Sağlık ve eğitim hizmetleri çok yetersizdir. Elektrik günde 2 saat verilebilmektedir. Beslenme ve temizlik en büyük sorun: Duhok Vilâyetinden gıda yardımı 3-4 ayda bir geliyor. Un, şeker ve pirinç gelmiyor. Deterjan türü ancak yılda bir gelebiliyor.⁶¹ Kısacası Telafer her alanda yardıma muhtaç.

Bir yandan yarım milyonluk bir ilçede nüfus 100 binin çok altına düşmüş, diğer yandan Haşdü'sh-Şa'bi'nin vurucu unsur olduğu Koalisyon Kuvvetleri Musul'u IŞİD'in elinden almak için Ekim 2016'da başlayan Musul Operasyonu sonucunda Telafer de kurtarıldı. Çok şükür şu ana kadar yani Telafer'in Musul Operasyonu çerçevesinde Irak Güçleri tarafından IŞİD/DAİŞ'in elinden alınması ve Merkezi Irak'a bağlanması sonrasında bütün o korkulanlar gerçekleşmedi. Temennimiz odur ki yüz yıldır acı çeken Telafer ve Türkmen olan halkının önümüzdeki yıllarda muhacirlik eziyet ve sıkıntısından kurtulup kendi memleketlerinde huzur ve refah içinde yaşamalarıdır. Elbette ki bunun gerçekleşmesinde hem Irak'ın hem de bütün mazlum Türklerin sığınağı ve hamisi olan Türkiye Cumhuriyetinin şefkat ve

⁶⁰ www.aljazeera.com.tr/gorus/telafer-daha-buyuk-bir-felaketten-nasil-kurtulur (Erişim: 14.01.2017).

⁶¹ Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 208–210; ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 51

çabalarının önemi büyük olacaktır. Şifahî bilgi kaynaklarından öğrendiğimize göre son günlerde Telafer'in yeniden inşası ve Telaferlilerin yurtlarına dönmesi hususunda Türkiye'deki resmî ve sivil kuruluşların büyük bir çabası söz konusudur. Ayrıca burada dünyaca başarılı insanî kuruluşlarımız TİKA, AFAD ve Türk Kızılay'ının, Telafer göçmenlerinin kaldığı Kerkük (merkez), Yahyava Kampı ile Telafer'de yaşayan Türkmenlere yönelik yapmış olduğu anlamlı yardımları da unutmamak gerekir.

IV. Gidişat Analizi

Türkiye'nin Suriye sınırında yaptığı Fırat Kalkanı'na benzer bir harekâtın Dicle Kalkanı ya da Telafer Bağı adıyla Irak sınırında da ivedilikle tatbik edilmesi zorunluluğu vardır. Şırnak'ın Silopi İlçesi'ne bağlı köylerden Ovacık/Ovaköy ile Aktepe Sınır Kapılarının açılması ve Türk Ordusu'nun Telafer'i emniyete alabilecek şekilde Dirbün/Deyr-i Bûn, Becid, Şeyhân/Şerihan, el-Kanat, Ayn Zâle, Zemar, Ebu Vecnâm, Kubuk hattını içine alan bir Güvenli Bölge daha oluşturulması stratejik açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Böylece Suriye'nin kuzeyinde olduğu gibi Irak'ın kuzeyinde de fiilen/de facto var olan Kürdistan'ın batıya uzaması ve en nihâyet Akdeniz'e uzanması ikinci bir noktadan makaslanmış olacaktır. Zira Birleşik bir Kürdistan'ın önünde en büyük engel Telafer durmaktadır. Türkiye'nin 24 Haziran 2018 Seçimleri öncesinde Kandil'deki terör yuvasına yönelik başlattığı operasyon yarı simgesel bir anlam ifade etmektedir. PKK, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (Heremî Kürdistan Hükümeti) Başkanı Mesut Barzanî'nin gözetiminde Telafer'in Nâhiyesi olan Sincar'ı yeni merkez ittihaz etmiş durumdadır ve bu bölgenin de denetim altına alınması için Telafer eksenli bir Harekâta ihtiyaç bulunmaktadır.

Telafer'e yapılan ilk Amerikan Operasyonu'ndan sonra Dicle Nehri'nin batısındaki 13 köy ve Zemar'a İsrail'den getirilen Musevî Kürtleri iskân eden Barzanî, 2005 yılında Irak Anayasası'na 140. madde ile eklettiği Telafer'i etrafındaki köylere Duhok/Dohuk ve Erbil'in batısından getirilen Kürtleri yerleştirilerek çembere almaya çalışmaktadır. K. Irak'tan gelen

Kürtler dikkat çekmemek amacıyla göçmen çoban maskesi altında çadırlar kurarak bölgeye girmeye hız verirken Peşmergeler de aile görüntüsü vererek kent merkezine yerleşmeye devam etmektedir. Telaar'e bağlı Zemar ve Rebia Nâhiyelerinde kontrol Barzanî Güçlerince ele alınmakta, el-Kuş ve Sincar yöresinde de Kürtleştirme faaliyetleri yapılmakta, bölgedeki Arapların evleri yıkılarak kaçışları sağlanmaktadır. Telaar yakınlarında 5 bin PKK'lı terörist dolaşmakta ve yöreye yerleşebilmek için Türkmenlere baskı yapmaktadır. Bazı çevre köylerde PKK gruplarına bağlı terörist eğitim kampları bulunmakta ve Kongra-Gel'in (Halk Kongresi) Irak'taki faaliyetlerine oradaki yerel gruplarca destek olunması bulunması için çalışmalarına devam etmektedirler.⁶²

Asıl faaliyetlerini Sincar'a kaydıran PKK, Kandil'den sonra Sincar'ı Şengal adıyla II. Kandil yapmış bir vaziyettedir. Zira 2016'daki Musul Operasyonu'nda aktif rol oynayan Sincar Savunma Birliği/Şengal Direniş Birlikleri (YBŞ) içinde yer alarak silâh ve mühimmat elde etme kolaylığına ulaştılar. Hatta bu durum Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "*Musul, Musul'un kuzeyinde Telaar ve Sincar. PKK şimdi Kandil'in yanında yeni bir adım daha atıyor. Nedir bu adım? Sincar'ı da kendisi için aynen Kandil gibi bir terör bölgesi yapmak istiyor. Sincar Dağlarından bize saldırı gibi bir havası var. Telaar de bizim için sıkıntılı bir yer ve orada aslında 400 bin Türkmen var. Yarısı Şia, yarısı Sünnî, ayrı bir mesele.. Ama şu anda öyle bir tehdit sebebiyle boşalma var ki 60 bine düştü. Buraları bizim kontrol altına alıp yeniden buraların sahiplerini tekrar buralara da döndürüp iskân etmemiz lazım*" sözleriyle tespiten ve aynı zamanda Türkiye'nin güvenliği noktasında vurgulanmıştır.⁶³

⁶² Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 957; Mustafa Ziya, a. g. m., s. 28; "Telaar Olaylarının Perde Arkası" (www.bizturkmeniz.com/tr/index.php?page=article&id=6719) Erişim: 16.01.2017; Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 220; Kerküklü, Ali; "Irak Türkleri Nasıl Petrol Kurbanı Oldu?", Avrasya İncelemeleri Merkezi 15.11.2016 *Irak Bülteni*, (<http://avim.org.tr/tr/Bulten/IRAK-TURKLERI-PETROL-KURBAN>) Erişim: 16.01.2017; www.aydinlik.com.tr/dunya/2016-kasim/barzani-nin-kerkuk-ve-ninova-yi-kurtlestirme-plani (Erişim: 16.01.2017); Latif, Can; "Tel Afer'in İcyüzü" (www.tasam.org/tr-TR/Icerik/164/tel-aferin-icyuzu), Erişim: 15.01.2017

⁶³ Sarıkaya, Muharrem; "ABD'siz Olmaz...", *Habertürk Gazetesi*, 17.01.2017 Günkü Köşe Yazısı (www.haberturk.com/yazarlar/muharrem-sarikaya/1354097-abdsiz-olmaz), Erişim: 17.01.2017; Erdoğan, Recep Tayyip; "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti Konferansı

Övgü Kalkan'ın, “Amerikan Çıkış Stratejisi: Telafer Çıkmazı” makalesinin başlığı şimdiki durumun özeti gibi. Türkiye her ne kadar Suriye meselesinde Rusya ile beraber, hem de bölgede Şii'lik ve Hizbullah üzerinden nüfuz kurmaya çalışan İran'ı kısmen dışarıda bırakan Barış Görüşmeleri için Astana Süreci'ni hazırlasa da İran'ın Irak üzerindeki etkinliği tartışılmaz. “ABD işgalinden sonra Irak'ta en büyük nüfuza sahip olduğu belirtilen İran”ın eski Musul Valisi Esil Nuceyfi'nin sözleriyle niyeti; Haşdü's-Şa'bî ile Tahran'dan Telafer'e ve Sincar'a, oradan da Suriye'ye giden yolları ellerinde tutmak ve bir koridor açmak. Hatta şimdilerde Musul Operasyonu'nda kuzeyde yer alan Haşdü's-Şa'bî Milisleri, 'havalimanı' bahanesiyle Musul'dan çok Telafer'e yaklaşmak istiyor. Dolayısıyla Türkiye'nin elini çabuk tutması, Türkmenlerin de bu mezhep ayrımına düşmemesi gerekmektedir.⁶⁴

Suriye-Irak-Türkiye sınırının birleşim yerinde bulunan Telafer aynı zamanda Irak'ın tahıl ambarıdır. Arazisinin düz olması bile dağlık arazide oturan Kürtlerin dikkatini çekmekte. Hemen doğusundaki Kesik Köprü Rafinerisi, kuzeyindeki Ayn Zâle'deki rafineri ve petrol sahası, artı Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın ilçeden geçiyor olması da cabası. Dahası Irak'ın kuzeyinden Suriye'nin kuzeyine genişleyecek bir Kürdisrail ile Türkiye'nin güneyden bir kuşakla sarılması ve İran sınırından Akdeniz'e kadar Arap Dünyası'yla tamamen irtibatın koparılmasını engelleyecek nokta Telafer'dir. Türkmeneli Kültür Merkezi Başkanı Dr. Mustafa Ziya'nın ifade ettiği gibi “Telafer, Kürt politikacıların gözünde bir kırılma noktası olmuştur. Telafer'in rolü tarihe geçecektir.”⁶⁵

Bu rolün muhkemleştirilmesi için de hem Kerkük'teki Irak Parlamentosu Seçimlerine (12 Mayıs 2018) hile karıştıran Talabanî'nin

Konuşması”, 22.11.2016 Tarihli (www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma.html), Erişim: 16.01.2017

⁶⁴ Kalkan, Övgü; “Amerikan Çıkış Stratejisi: Telafer Çıkmazı”, *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu*, Kasım 2005; Dursunoğlu, Alptekin; “Irak'taki Güvenlik Sorunları ve İran Nüfuzu”, *Yakın Doğu Haber* (www.ydh.com.tr/YD277-iraktaki-guvenlik-sorunlari-ve-iran-nufuzu-.html), Erişim: 17.01.2017; Ece Göksedef, a. g. y. (Er: 12.01.2017); www.haber7.com/ortadogu/haber/2214770-musul-operasyonu-hakinda-korkunc-iddia (Erişim: 17.01.2017)

⁶⁵ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 204-205; Mustafa Ziya, a. g. m., s. 29

Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Partisi'ne karşı Irak Türkmen Cephesi lideri Erşat Salihî'nin başlattığı ve Kerkük Türkmenlerinin Ramazan ayında bile sürdürdüğü Demokratik Direniş siyaseten desteklenmelidir. Bu arada dış politika uzmanı Prof. Ümit Özdağ'ın sıraladığı türden yeni tedbirler ve stratejiler de geliştirilmelidir: ⁶⁶

- *Türkmenlerin üçüncü millet olarak kabul ettirilmesi*
- *Türkmen bölgelerine özel bir bütçe tahsis edilmesi*
- *Devlet kademelerinde Türkmenlere eşit haklar tanınması*
- *Türkmen yerleşim yerlerinin etnik yapısının değiştirmeye yönelik eylemlere karşı gerekli önlemlerin alınması*
- *İhtilaflı konuların Arap, Kürt, Türkmenlerden oluşacak ortak heyetlerle çözülmesi ve gaspedilen malların iadesi*
- *2013'te çıkarılan Resmî Diller Yasası'nın geliştirilmesi ve alfabe seçme hakkı tanınması*
- *Yine 2013 yılında Irak Merkezî Hükümeti Bakanlar Kurulu'nun çıkardığı ve Tuzhurmatu ile Telafer'in vilâyet olmasıyla ilgili kanunun uygulanması* ⁶⁷
- *Sünnî Türkmenlerle Şii Türkmenlerin barışmasının sağlanması*
- *Telafer'den göç edenlerin geri dönüşünün mümkün kılınması*
- *Telafer'e ekonomik ve sosyal yardımların arttırılması*
- *Telafer'in sürekli ülke ve dünya kamuoyu gündeminde tutulması*
- *TİKA'nın alt yapıdan üst yapıya kadar Telafer'e el atması*

Neticede Uluslararası Kriz Grubu'nun Ortadoğu Uzmanı Joost Hiltermann'ın "Büyük

⁶⁶ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 224, 227

⁶⁷ Habip Hürmüzlü, a. g. m. (İHYİİT), s. 154

Kürdistan hayâlinin sürmesi Kürtlerin Telafer’i ele geçirmesine bağlı”⁶⁸ tespitinin gerçekleşmemesi için eski Başbakan Profesör Ahmet Davutoğlu’nun Dışişleri Bakanı’yken söylediği ama pek de gereğini yapmadığı “Telafer’e dokunan Türkiye’ye dokunur”⁶⁹ sözünün çok net ve seri bir şekilde gerçek kılınması, uygulama pratiğiyle birlikte dosta-düşmana duyurulmalıdır.

V. Telafer'in Sosyo-Kültürel Yapısı

Bazı kaynaklarda (2014) kazâ nüfusu 510 bin ve ilçe merkezi 230 bin olarak verilen Telafer şehrinin tamamı Türkmen olup Azerbaycan şivesine yakın bir Türkçe konuşulur. Telafer ağzı, Kerkük Türkmen ağzından biraz farklı ve eski Anadolu Türkçesine yakın kendine has bir ağızdır. Genelde kırsal kimliği baskın bir yerleşim olan Telafer’de halkın yaşam tarzı Yörükleri andırmaktadır. Anadolu’nun kimi köylerinde rastlanan manzaralarla Telafer’de yaygın biçimde karşılaşılabilir. Kendilerini de o şekilde tanımlayan Telaferliler yemek yapma, gıda depolama ve saklama tekniklerinden giyim şekillerine dek Anadolu’daki Yörüklerle büyük benzerlikler göstermektedir. Yalnız giyim kuşamda Arap kıyafetleri de tercih edilebilmektedir.⁷⁰

Dışa kapalı bir tarım toplumu hüviyetindeki Telafer nahiye, mahalle ve köylerinde aşiretlerden/boylardan müteşekkildir. Aralarında mezhep birliği bulunmayan ve ‘şeyh’ ya da ‘baba’ denilen aşiret önderleri tarafından yönetilen aşiretler kendi içinde ise ailelere bölünmüştür. Telafer’de her mahalle aşiret kimliğini yansıtır. Şehrin sokakları, birbirine çok yakın yapılmış binalar ve taşıyıcı duvarlarla her bir mahalleyi ayrı ayrı tanımlar. Akraba evliliğinin yaygın olduğu Telafer’de hâne/aile başına 5-10 çocuk düşmektedir. Erkek çocuklar tarlada, kız çocuklar ise ev işlerinde (ekmek ve yemek yapma, çamaşır yıkama, subaşından su taşıma vb.) çalışırlar.⁷¹

⁶⁸ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 223

⁶⁹ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 226

⁷⁰ www.aljazeera.com.tr/gorus/telafer-daha-buyuk-bir-felaketten-nasil-kurtulur (Erişim: 14.01.2017); Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 952; Ziya Telaferli, a. g. m., s. 110; Mukhtar Turkmen, a. g. y., (Er: 02.01.2017)

⁷¹ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 206-207; ORSAM “Dr. Ahmet Telaferli: “Nüfus Sayımı Ve Seçimler İçin Acilen Strateji Belirlenmeli” (Dr. Ahmet Telaferli ile Telafer’in Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Dokusu Üzerine Röportaj), *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 7-8

Telafer’de Belediye Başkanı aşiret reislerince oluşturulan Konsey tarafından atanır ve İl Yönetimince de onanır; şehirden ve Türkmenlerden olması da gerekmez. Ayrıca bir Kaymakam ve 20 üyeli İlçe Meclisi bulunmaktadır.⁷² Nüfusunun mezhepsel dağılımıyla ilgili bilgiler arasında uçurumlar vardır: Kimi yüzde 85 oranında Sünnî ve yüzde 15 Şîî ile Bektaşî,⁷³ kimi yüzde 75 Sünnî ve yüzde 25 Şîî, kimiye yüzde 50-55 Hanefî, yüzde 10 Bektaşî ve 35-40 Şîî⁷⁴ rakamını vermektedir. Fakat Dr. Ahmet Telaferli’nin verdiği yüzde 50 Sünnî (Hanefî), yüzde 40 Şîî ve yüzde 10 Bektaşî rakamları daha doğru gibi gözükmemektedir.⁷⁵ Zira gerek İŞİD gibi Sünnî güçlerin ve gerekse Şîî Haşdü’s-Şa‘bî içinde yer alan on binlerce Telaferli düşünülürse birbirine denk bir durum bahse konu görünmektedir.

Aşiret/oymak hiyerarşisine dayanan toplumsal yapısı aslında Telafer’deki tarihî sürekliliği işaretlemektedir. İlçe genelinde 80 kadar aşiretin 50’den fazlası Türkmen asıllı olup birçoğu tarihin meşhur topluluklarının devamı hükmündedir. Örneğin Alaybeyler / Halaybegler Telafer’deki en büyük oymaktır ve 20 alt kola ayrılmıştır. Avşar Boyundan gelen Alaybeylerin çoğunluğu Sünnî olup kendilerini Osmanlı’ya dayandırmaktadırlar. Ali Devleti veya diğer adıyla Develi ise kendisini Dulkadiroğullarına dayandıran Sünnî ağırlıklı bir aşirettir ve 16 kola ayrılmıştır; Saray Mahallesi ile Buhur, Cuma ve Şeyh İbrahim Köyleri bu aşirete aittir.⁷⁶

Kendisini Fâtih Sultan Mehmed’e bağlayan Kaplanlı, Sultan IV. Murad’a bağlayan ve her ikisi de 8 kola ayrılan Ferhatlı ile Pir Nazarlı, yine IV. Murad’ın Kayseri Avşarlarından getirttiği ve tahminî 20 bin nüfusuyla 34 kola ayrılan Himmetli oymağı bulunmaktadır. Telafer’de Bayat boylu Moraç-Çepişli-Bekerli-Abolu-Kazan Evi, İyâdiye Nahiyesine hâkim Kasaplı, Maraş

(Temmuz 2009), s. 27; Erkmen, Serhat; “Unutulmuşluğun Karanlığından Umudun Aydınlığına Uzanan Bir Türkmen Kenti: Telafer”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 9

⁷² Serhat Erkmen, a. g. m, s. 8

⁷³ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 207

⁷⁴ Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 952

⁷⁵ ORSAM, a. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 27

⁷⁶ “Telafer Boyları” (www.avsarobasi.com/forum/index.php?topic=39115.0;wap2) Erişim: 28.01.2017

göçmeni Çolak-Hayyo-Selbi-Naccarlı-Yagup-Hoşhabar, Osmanlı'nın dağlı Yörüklerinden Cebeller, Karakoyunlu kökenli Haydarlı-Şıholu-Zalolu-Hamolü aşiretleri bulunmaktadır. Bununla birlikte burada Azerbaycan göçmeni Kenne-Karabaş-Seyyid Evi, Atabey kökenli Begeyli ve Hüssolu, Selçuklu yerleştirmesi Sincarlı, Tatar kökenli Davutlu, Arnavut kökenli Huvertli aşiretleri de vardır.⁷⁷

Bazı aşiretlerse daha fazla yaygınlık gösterir; örneğin Abbasiler devrinden beri çoğunluğu Şîi olarak var olan Muratlı (Keheler/Kâhyalar) Oymağı Telafer hâricinde Tuzhurmatu ve Tazehurmatu'da, İlhanlıların ismini taşıyan İlhanlar da Telafer hâricinde Erbil ve Duhok'ta mûkimdir. Aşiret/boy sistemi aslında Irak Türklüğünün kaderidir. Sadun Köprülü bir çalışmasında 600 küsur oymağı ele almış. Bunlar arasında Karakoyunlu, İstanbullu, Anadolular, Musevî, Habeşli, Afganî, Kaşî Beyaz, Şebekler, Davara Bakanlar gibi ilginç isimli ve Telafer Bölgesinde yerleşik aşiretler de bulunmaktadır.⁷⁸

Tek bir aşiret olmaya benzeyen Telaferlilik adeta bir etnik kimlik gibi yerleşmiş ve “Ben Telaferliyim, herkesten üstünüm. Telaferliden başka dost ya da eş olunmaz” sözleriyle abartılmış olsa da bu durum etnik çeşitlilik içerisindeki bölgede millî kimliğin korunmasına kaynak teşkil etmiştir. Dahası Anadolu'daki imece kültürü en canlı haliyle Telafer'de yaşatılmıştır. Yardımlaşma kişilerin talep etmesiyle değil kendiliğinden işleyen ve tüm fertleri bu kültürün dışında kalmasına müsaade etmeyecek kadar kuvvetli bir sistemdir. Telafer Toplumunda yüksek seciye, ahlâk, şeref, cesaret ve haysiyet büyük önem görür. Misafirperverlik, muhtaçlara yardım etmek, mazlumların haklarını savunmak için fedakârlıkta bulunmak da çok önem verilen meziyetlerdendir.⁷⁹

⁷⁷ “Telafer Boyları” a. g. y. (Erişim: 28.01.2017); Serhat Erkmen, a. g. m., s. 9; Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 207; Habib Hürmüzlü-Ekrem Pamukçu, *el-Aşâirü't-Türkmanîyye fi'l-İrâk*, Kerkük, 2004, s. 39-47. Ayrıca bkz. Suphi Saatçi, *el-Kabâil ve'l-Aşâir et-Türkmanîyye fi'l-İrâk ve Menâtek Süknâhüm*, (Trc. Erşed el-Hürmüzî), Kerkük, 2010, s. 92-93, Erşed el-Hürmüzî, *Hakîkatü'l-Vücûd et-Türkmanî fi'l-İrâk*, İstanbul, 2005, s. 184-185.

⁷⁸ “Telafer Boyları” a. g. y. (Erişim: 28.01.2017); Köprülü, Sadun, “Irak Türklerinde Tanılan Oymaklar-Boylar-Aileler”, ([www.acikistihbarat.com/ Dosyalar/ irak-turklerinde-taninan-oymaklar.doc](http://www.acikistihbarat.com/Dosyalar/irak-turklerinde-taninan-oymaklar.doc)), Er: 05.01.2017

⁷⁹ ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 50; Ziya Telaferli, a. g. m., s. 110-111

Telaferliler, kadınları ailenin direği olarak gördükleri için küçük yaştan itibaren terbiye ve geleneklere bağlılıklarına büyük önem verirler. Namusun candan daha değerli olduğuna inanırlar ve karı-koca arasındaki bağlar da kuvvetli olduğu için çiftler arasında boşanmaya pek rastlanmaz. Telafer'de örf-âdet ve gelenekler, İslam'ın getirdiği öğretilerle süslenmiştir. Aşiret ağasının evi her zaman herkese açık ve hâne sürekli olarak ikrama hazırdır. Aşiretler arası ilişkiler veya kendi mensuplarıyla ilgili sorunlar “cemaat odası” adı verilen mekânda görüşülür. Muhtaçlar için yardım toplanması, evlilikler için mehir miktarının belirlenmesi gibi konular da dâhil olmak üzere her şey bu odada konuşulur. Kan dâvası oluşması halinde ise öldürülenin ailesine diyet olarak para toplanır. Sorun çözülmezse bir aşiret diğerini düşman bellemeye devam eder, çatışma çıkması hâlinde de 18 yaş üstündeki herkes silâhlanır.⁸⁰

Telafer'in bu kan dâvaları zamanında Osmanlı Devleti'ni de çok uğraştırmıştı. Bu konuda 16 Şevval 1332 (7 Eylül 1914) tarihli ve Bâb-ı Âli Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Müdüriyyeti (İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü) çıkışlı, Tela'fer Halkı Arasındaki Kan Dâvalarının Kaldırılması başlıklı yazı özeti oldukça ilginçtir:

“Tamamı Türklerden oluşan 4 bin hânelik Sincar Kazâsı Tela'fer Nâhiyesi halkı arasında asırlardan beri süregelen kan dâvalarının birbirlerinden kız aldirılıp verdirilmek suretiyle ortadan kaldırılması yoluna gidildiği, bu girişimden olmak üzere bir olaydan dolayı Musul Hapishânesi'nde gözaltına alınan Tela'ferlilerin serbest bırakılması ve kanûnî tâkibâtın ertelenmesi hususunda Sadâret'den Adliye Nezâreti'ne gönderilen tezâkîre.”⁸¹

Sayfalar dolusu 4 ayrı yazışmayla bu husus hakkındaki enteresan giriş cümleleri, bize Telafer'in sosyo-kültürel yapısı hakkında da fikir vermektedir:

“Sincar Kazâsına tâbi' bir Nâhiye merkezî olan Tela'fer Kasabası, el-Cezîre Çölü ortasında kâ'in ve dört bin kadar hâneyi muhtevî olup ahâlîsi bu hanâlinin İdâre-i Osmâniyye'ye intikâlinden evvel yerleşmiş gâyet cerî (cüretli) ve cesûr Türklerden ibârettir. Bunlar aradan bu kadar medâd (uzun) bir zamânın mürûr etmiş olmasına ve etrâfın

⁸⁰ Ziya Telaferli, a. g. m., s. 111-112

⁸¹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri*, s. 346

Araplar ve Kürdler ve Yezîdîlerle meskûn bulunmasına rağmen şimdîye kadar milliyetlerini ve aynı zamanda âdât ve an'ânât-ı kadîmelerini (eski adet ve ananelerini) muhafaza eylemişlerdir. Bu i'tiyâdât (âdetler, alışkanlıklar) cümlesinden olmak üzere yek ırk ve yek lisân ve yek mezheb olan bu halk arasında öteden beri kan da'vâsı cârî olup... Geçen sene zühûr ve me'mûrîn-i mahallîyenin tama' ve irtikâbı (yerel memurların ağgözlülüğü ve para hırsı) yüzünden tevessü' etmiş (genişlemiş) olan bir vak'adan dolayı nâhiyenin ilerü gelenlerinden yüz on bir şahsın cibet-i adliyyece (adli makamca) cinâyetle ithâm edilerek haklarında abz ü girift müzekkireleri sâdır olduğu (yakalama tezkereleri çıkarıldığı) iş'âr-ı mahallîyeden (yerindeki bildirimden) anlaşıldı.”⁸²

Osmanlı sonrasındaki Irak devrinde de bu aşiret temelli kültürel yapı sürdü ve Araplaştırma faaliyetlerine direnç noktası teşkil etti. Kapalı bir toplum olarak kalmaları ve fakat misafirlerine karşı son derece cömert olan Telaferlilerin başka bir gurubun bölgeye yerleşmesi mevzu olduğunda ise tam bir karşı duruş koymaları yörenin yapısının da muhafaza edilmesini kolaylaştırmıştır. Osmanlı'da yekpare görünse de dinî yaşamda Sünnî Hanefiler ile Bektaşî Mavililer olarak birbiriyle iyi anlaşılan iki gurup vardı. Irak'ın Şiî Başbakanları döneminde ise Telafer'de Şiîlik yayıldı (1950'lerden sonra).⁸³ Aşiret bazlı sosyal doku içerisinde önemsenmeyen Sünnî & Şiî ayrımı Amerikan İşgali sonrasında temel fay kırıklarından birini oluşturmuştur.

Telafer'le ilgili birçok çalışmaya imza atan Doç. Serhat Erkmen, aşiretçi yapının çökmesiyle alâkalı “Aşiret reisleri yerini savaş ağalarına bıraktı. Ancak siyasal konularda sözleri geçmese de toplumsal konularda etkilerini yitirmiş değiller. Telaferliler içinde hâlâ 'âkil insan' rolünü oynayacak kişiler ihmal edilmemeli” diyerek şehirdeki mezhepçiliğin ortadan kaldırılması gerekliliğine dikkat çekmektedir.⁸⁴ Zira 2004 sonrasında Amerikan İşgaline karşı başlayan direniş Küresel Sömürgecilerin taktikleriyle biçim değiştirerek mezhep çatışmasına dönüştürülmüştür. 2005 sonrası Telafer'inde Şiîlerin el üstünde tutulup Sünnîlerin idarî kademelerden dışlanmasıyla oluşan rövanş hissini,

⁸² BOA. DH. H, nr. 43/323117 (a. g. e., s. 346-350)

⁸³ ORSAM, a. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 27-28; Serhat Erkmen, a. g. m, s. 10

⁸⁴ www.aljazeera.com.tr/gorus/telafer-daha-buyuk-bir-felaketten-nasil-kurtulur (Erişim: 14.01.2017)

Devletlerarası Terör Ortaklığı olarak projelendirilen IŞİD devralmış ve 2010'larda başlayan etkisini 2014'e Telafer'i alarak zirveye taşımıştır.

Çatışmaların yarattığı yoğun bir güvensizlik ortamı sosyal ilişkileri sarsarak kimliklerin siyasileşmesini sağladığı gibi dökülen kan ve öldürülen kişilerin kan paralarının ödenmemiş olması kapanması zor yaralar açılmasına neden olmuştur. Neticede Telaferlilik ve Türkmenlik son dönemde ağır hasar almış gözüксе de Telafer'deki olaylarda birçok sağduyulu insanın diğer mezhepten olan arkadaşlarını ya da komşularını saldırılardan korumaları, çatışmalardan bıkan ve istikrar arayan halkın çatışmayı sürdürme niyetinde olanları dışlaması gibi hususlar barış ve birliğin yeniden tesisi noktasında ümit vermektedir. Telafer'deki en önemli din adamlarından Şeyh Cevad'ın vaaz verdiği câmide Sünnî ve Şiîler arasındaki ayrılıkların sona erdirilmesi gerektiğini vurgulaması ve Sünnî ile Şiî Türkmenlerin önde gelenleri nezdinde bizzat barış görüşmeleri yapması da o ümide cansuyu niteliğindedir.⁸⁵

13 yıldır devam edegelen karışık savaş ortamı, Telafer Türkünün bin yıllık has kültüründe sadece dinî anlamda değil milliyet anlamında da gedikler açmaktadır. Kendilerinin Türkmen olduğunu inkâr etmeyen fakat mezhepsel kimliklerini öne çıkaran Şiî Türkmenlerin aksine bazı Sünnî aşiretler de Türkmenliği kabul etmeyip kendilerini Arap olarak nitelendirmektedirler. Siyasî organizasyonların etkisi altında kalan bu guruplar sayısı azımsanmayacak boyutlardadır. Türkiye'nin bu noktada birleştiriciliği kendi başına yeterli olamayabileceğinden başta Şiî Türklerin Necef'teki taklit mercii Âyetullah Ali Sistani'den, Irak Merkezî Hükümeti'nden ve hatta İran'dan sulh desteği istenebilir. İlâveten özel bir statüye sahip bir Telafer Vilâyeti'nin kuruluşu birlik için iyi bir başlangıç teşkil edebilir.⁸⁶

Telafer'in siyasî yelpazesine baktığımızda Irak Türkmen Cephesi, Irak İslâmî Yüksek Konseyi, Türkmeneli Partisi, Sadr Hareketi, İslâmî Dâva Partisi ve Hadba Listesi (Irak İslâmî Partisi) belli başlı partiler olarak yer

⁸⁵ Serhat Erkmen, a. g. m, s. 10-11; www.aljazeera.com.tr/gorus/telafer-daha-buyuk-bir-felaketten-nasil-kurtulur (Erişim: 14.01.2017)

⁸⁶ Serhat Erkmen, a. g. m, s. 11; www.aljazeera.com.tr/gorus/telafer-daha-buyuk-bir-felaketten-nasil-kurtulur (Erişim: 14.01.2017)

alıyor. 2009 Vilâyet Meclisi Seçimlerinde çoğunlukla Sünnî Türkmenlerin desteklediği ITC birinci, çoğunlukla Şîî Türkmenlerin desteklediği İİYK de az farkla ikinci oldu. Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) de şehirde büro açmasına rağmen oy alamamıştır. 2010 yılındaki Irak Parlamentosu Seçimlerinde, Irak Türkmen Cephesi'nin Başbakan İyad Allavî önderliğindeki Irakiyye Listesi'nden (Irak Ulusal Hareketi) Bağdat'a gönderdiği 6 milletvekilinden ikisi Telaferli Nebil Harbo ile Bayan Müdrike Ahmed Muhammed olmuştur. Aynı seçimlerde, Telaferli Muhammed Takî el-Mevlâ da İİYK, Dâva Partisi, Sadr Hareketi ve Türkmeneli Partisi gibi Şîî gurupların birleşimi olan Irak Ulusal İttifakı'ndan meclise girdi. 2014 Parlamento Seçimlerinde de yüksek oyla milletvekili seçilen M. Takî el-Mevlâ, Telafer'in tüm sorunlarıyla ilgilenmiş ve 2016'da ITC ve Türkmeneli Partisi'yle beraber Aşiretler Toplantısı düzenleyerek göçmenlerin geri döndürülmesi çalışmasına katılmıştır.⁸⁷

Son olarak Telafer'de Osmanlı'ya karşı yoğun bir sevginin yaşatıldığını ve Telaferli din bilginlerinin Osmanlı'ya emperyalist demenin küfür olduğuna dair fetva verdiklerini belirtelim. Sakarya Savaşı'yla ilgili hikâyelerin ve Atatürk'ün Telafer'i ziyaret ettiği menkıbelerinin hâlâ anlatıldığı Telafer'de en çok hüznle anılan şey ise kendilerini dışarıda bıraktığı için Lozan Anlaşması'dır. Saddam Hüseyin zamanına kadar Telafer çayhânelerinde/kıraathanelerinde Türk Bayrağı, Atatürk ve Kâzım Karabekir resimleri asmak da başka bir âdeti.⁸⁸

VI. Telafer'de İktisâdî Hayat

Halkın yüzde 90'a yakınının geçim kaynağı tarım ve hayvancılık, kalanının da ticarettir. Ziraî ürün olarak en çok hububat yani buğday, arpa ve

⁸⁷ Nevin Yazıcı-Ümit Özdağ, a. g. m., s. 210-211; Küzeci, Şemsettin; "2014 Irak Seçimleri ve Türkmenler" (<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.php?page=article&id=30044>), Erişim: 29.01.2017; Abbas, Ziya; "Irak Meclis Seçimlerinde Türkmenler Kazandı mı?", *Ortadoğu Analiz*, Yıl 6, Sayı 63 (Temmuz-Ağustos 2014), s. 65; ORSAM Irak Türkmenleri Güncesi, (Haz: Habip Hürmüzlü, Firuze Y. Gökler), Sayı 87, 01-30 Eylül 2016 www.turkmenelitv.com/v1/index.php?option=com_content&view=article&id=10193-telafer-kenti-ashiretleri-toplantı-yapıldı&catid=21&Itemid=290 (Erişim: 29.01.2017)

⁸⁸ Mukhtar Turkmen, a. g. y., (Er: 02.01.2017)

mercimek ekilir. Normal şartlarda Irak'ın buğday ihtiyacının 3'te 1'ini, bulgur ihtiyacının da yüzde 90'ını karşılayan Telafer, Irak'ın tahıl ambarıdır. 1950'li yıllara kadar karasaban ve insan gücüyle yapılan tarım o tarihlerde yani Türkiye'yle eşzamanlı olarak modern tarım âletleriyle yapılmaya başlanmıştır. Son savaş öncesi Telafer'de her köyün ve aşiretin yeterli sayıda traktör, biçerdöver ve kamyon-kamyoneti mevcuttu. Dahası bu âletler için açılan tamirhanelerle de küçük sanayi alanında kendiliğinden bir pazar oluşmuştur. Kentte birkaç işletme dışında sanayi pek gelişmemiştir.⁸⁹

İlçedeki geçim kaynakları işgal ve terör olaylarından çok olumsuz etkilenmiştir. Örneğin; 11,5 milyon dönümlük kullanılabilir tarım arazisi miktarı 2,5 milyon dönüme düşmüş, yıllık tahıl üretimi de 1-1,5 milyon ton civarına inmiştir. Genelde tarımla paralel bir geçim kaynağı olan hayvancılık da Telafer'de ciddi oranda güç kaybetmiş ve 2004 öncesi 1,5 milyon olan küçükbaş hayvan sayısı 150 bine, 15 bin olan büyükbaş hayvan sayısı da bin civarına dek azalmıştır. Daha evvel komşu ilçe ve vilâyetlerin süt ürünleri ihtiyacını karşılayan Telafer, şimdilerde kendi ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir. Diğer bir geçim kaynağı olan ticaret de bu olumsuzluklardan payını almış ve şehirdeki dükkân sayısı son beş-on yılda 7500'lerden 2500'lere inmiştir. Çatışmalar öncesi Musul'un batısındaki en önemli alışveriş merkezi olan ve günlük 300 milyon dolarlık (250 bin dolar) ticaret hacmi olan Telafer, büyük hayvan pazarının da kapanmasıyla birlikte günlük hacimde 20 milyon dinara (17 bin dolar) kadar düşmüştür. Taşımacılıktaki güvenlik sorunları nedeniyle de 3 bin civarındaki uzun araç sayısı Telafer'de 300'lere gerilemiştir.⁹⁰

İlçedeki tarımsal faaliyetler ve ekicilik yağmura dayalıdır. Fırat Nehri havzasında bulunan Telafer, yağışlar ve yer altı suları bakımından şanslıdır. Yöre halkı yağmura güvenerek arazisine tohum serper ve 6-7 ay sonra da hasada başlar. Yağmur miktarına bağlı olarak 1 ton tohumdan 30 tona kadar mahsul alınabilmektedir. Dönemsel kuraklık ve savaş sebebiyle ne yazık ki çiftçilerin birçoğu borç batağında yüzmektedir. Aynı sebeplerden bahçe ve

⁸⁹ Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 954; ORSAM, a. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 26-27; Serhat Erkmen, a. g. m., s. 11-12

⁹⁰ Serhat Erkmen, a. g. m., s. 12

bağcılık faaliyetleri de olumsuz etkilenmiş yoğun göç olayları yaşanmıştır. Oysaki Musul Ziraat Müdürlüğü verilerine göre 90'lı yılların sonlarında Telafer'de 100 bin incir ağacı, 70 bin nar ağacı ve on binlerce zeytin ağacı bulunmaktadır. 2000'li yılların başlarında bu rakamlar 175 bin incir ağacı ve 50 bin nar ağacı olarak da dillendirilmiştir.⁹¹

Oldukça verimli topraklara sahip olan Telafer'in dört bir tarafı mera olup eskiden ilk ve sonbahar yağmurlarının yeşerttiği otlaklarda bazen 1.000 koyunluk sürüler yayılırdı. Güneyden ilçe merkezine gidilirken yol boyunca uzanan bostanlarda üretilen sebzeler (domates, salatalık, patates, karpuz vb.) Irak'ın en güneyindeki Basra pazarlarına dek alıcı bulurdu. Etinin ve sütünün kalitesiyle meşhur olan Telafer koyunu son zamanlarda başta İsrail olmak üzere bölge ülkelerine kaçak olarak götürülmektedir.⁹²

Telafer'in hususi ikliminin ve geçim şartlarının bir ürünü de Telafer Takvimi'dir. Arpa ile buğdayın ekim ve hasat zamanları bu takvimle belirlendiği gibi her yıl Şubat (Gücük) Ayının 3'üncü perşembesinden başlayarak 3 gün süren Hızır Elyas Bayramı da ona göre kutlanır.⁹³ Hem Hızır (A. S.) makamı olarak bilinen bir tepeye gidilerek yenilir-içilir hem de ekim-dikim işlerindeki sorunlarının görüşülmesi, hayvanların ekinlere salınmaması gibi konular bu yerel takvim çerçevesinde istişare edilir.⁹⁴

On yılı aşkın bir süredir devam eden dış kaynaklı karmaşanın ilk yarısında Telafer'de âsâyiş ve güvenliği sağlama adına 2-3 bin polis istihdam eden Irak İçişleri Bakanlığı önemli bir işveren pozisyonundadır. (Camp Sykes) nda bulunan ve Bruce Willis gibi aktörlerin Amerikan askerlerine moral için geldiği ABD Hava Üssü'ndeki Telafer Polis Akademisi de eğitim merkezi olarak vaziyet almıştır. Hatta bombalayarak patlattıkları su pompa sisteminin yerine 32 su tankeri kiralayarak mahallelere ve köylere kamyonla su dağıtım

⁹¹ Ziya Telaferli, a. g. m., s. 112; ORSAM, a. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 26; Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 954; Serhat Erkmen, a. g. m., s. 12

⁹² Ziya Telaferli, a. g. m., s. 112; Serhat Erkmen, a. g. m., s. 12

⁹³ Anadolu'nun birçok yerinde Hidrellez adı altında 6 Mayıs'ta kutlansa da Van ve Kars'ta Hızır Nebi, Tunceli'deyse Hızır Bayramı adı altında tıpkı Telafer'de olduğu gibi Şubat Ayının ikinci yarısında kutlanır (Kahraman, Nurfeddin-Arıkan, Refik; "Orta Asya'dan Bilecik'e Hidrellez", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Yıl 19, Sayı 15/1 {Yaz 2015}, s. 16

⁹⁴ Ziya Telaferli, a. g. m., s. 112-113

gibi başka iyilikler yapma (!) işine de girmişlerdir. Ama hâl-i hazırda Telafer Kazâsı'ndaki petrol kuyularından çıkarılan günlük 63 bin varillik petrolün akıbeti ve buna mukabil yüzde 80'lere varan işsizlik oranı ise çözümsüz konular gibi durmaktadır.⁹⁵

Telafer'deki kronik sorunları şöyle sıralamak mümkündür: Yatırım yokuşu, yoksulluk bolluğu, sulama yetersizliği, tarım alanlarının âtil durması, terörün vurduğu yolların yenilenememesi, çöp toplama ve kanalizasyon gibi temel belediye hizmetlerinin verilememesi. Ayrıca Telafer Belediye bütçesinin hem düşen petrol fiyatlarına paralel azalması (2008'de 3 milyar dolar/2,5 milyon dolar, 2009'da 1 milyar dolar/750 bin dolar) hem de bütçe gelirinin yüzde 20'sinin Musul Vilâyet Konseyi'nce alınması gibi sorunlar da bulunmaktadır. Bu nedenlerle de senelerdir inşaat ve altyapı çalışması göremeyen Telaferliler, hâlâ su ihtiyaçlarını Subaşı denilen yerden taşıma suyla gidermeye çalışmaktadırlar. Ayrıca şehir halkı günde ancak 2 saat gelebilen düşük voltajlı elektrikten de sık sık bozulan elektrikli âletlerini korumaya çalışarak istifade etmeye devam etmektedirler.⁹⁶

Bundan başka 1 hastane ve 7 sağlık ocağı bulunan Telafer'de başta çevre kirliliğinden kaynaklanan çocuk hastalıkları olmak üzere kalp, kemik ve iç hastalıkları gibi birçok hastalıkla mücadele edilmektedir. 215 yataklı Telafer Genel Hastanesi 8 ambulans, 33 uzman ve 18 pratisyen doktorla hizmet vermekte olup klinik işlevi gören sağlık ocaklarının bazılarında doktor bulunmamaktadır. Ayrıca yoğun bir aşılama kampanyası yürütülen ilçede kızamık, suçiçeği, çocuk felci gibi hastalıkların şimdilik önüne geçilebilmiş durumdadır. Buna rağmen bazı hastalıklar tedavi edilemediği için hastalar Türkiye'ye gönderilmekte; hem bu sayının artırılması için Türkiye'den yardım beklenmekte hem de TİKA'nın 2003'te Telaferli doktorlara verdiği hizmetiçi eğitim kursunun benzerlerinin sık sık gerçekleştirilmesi istenmektedir. Bu istek çerçevesinde Tıbbî malzeme ve cihaz desteği de önemli bir yer

⁹⁵ www.globalsecurity.org/military/world/iraq/tall-afar-ab.htm (Erişim: 30.011.2017); Ziya Telaferli, a. g. m., s. 113

⁹⁶ Serhat Erkmen, a. g. m, s. 11, 13-14; ORSAM, a. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 27

tutmaktadır.⁹⁷

Son olarak Telaferli Dr. İmat Zammaw'un; Telafer'deki çevre katliamı nedeniyle engelli dünyaya gelen çocukların durumunu ve büyük artış gösteren kanser vakalarını araştırmak üzere komisyon oluşturulması, İşgal Güçlerinin Irak'ta kullandığı zenginleştirilmiş uranyumdan geri kalan zehirli maddelerin temizlenmesi için program başlatılması ve insanlığa karşı işlenmiş bu tip suçlar kapsamındaki sorumluların, Roma Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'ne göre yargılanması⁹⁸ talep ve tespitleriyle mevzuyu tamamlayalım.

VI. Telafer'de Mimari, Bilim, Sanat, Edebiyat Ve Sportif Faaliyetler

Tarih boyunca Telafer halkının birlik ve beraberliğinin simgesi olan Telafer Kalesi, Asurlulardan kalma bölümlerin de bulunduğu ve Emevîlerin son döneminde (8.yy ortaları) yapılan Mervan Kalesi'nin Osmanlılar devrinde yeniden inşasıyla birlikte günümüze ulaşan en önemli yapıdır. Türkmenlerin Arapça Kal'atü't-Türkistânü'l-Osmâniye adlandırmasında bile Osmanlılara nispet edilen Kalenin tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmese de muhtemelen yörede yoğun Osmanlı-Safevî çekişmesinin yaşandığı ve IV. Murad'ın da Bağdat Seferi sonrası uğradığı 17. yy ortalarına doğru olan yıllar gibi gözükmektedir.⁹⁹

Son Küresel Savaşın savaş makinelerinden Telaferlilerle beraber en çok yara alan yerlerden biri de Telafer Kalesi'dir. 31 Aralık 2014'te IŞİD militanlarınca TNT patlayıcılar vasıtasıyla kuzey ve batı taraflarını havaya uçurarak buradaki belediye binası, polis merkezi, vakıflar dairesi gibi yerleri yok edildi. Tarihî kalenin kalan kısımlarında kazı yaparak para edecek eser arayan Panteröristler bundan başka Şeyh Cevad Camii Minaresini ve Yunus

⁹⁷ Serhat Erkmen, a. g. m, s. 14-15

⁹⁸ Beyatlı, Aydın; "Irak Savaşlarının Yarattığı Psikolojik Yıkım ve Türkmenler", Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, *ORSAM Tutanakları*, No: 35 (Eylül 2014), s. 169.

⁹⁹ Habip Hürmüzlü, a. g. m., s. 33

Peygamber Köyündeki Yunus Nebi Türbesi ile Sa'd b. Ebî Vakkas'a izafe edilen Saad Türbesi'ni de bombayla patlatmışlardır.¹⁰⁰

Kümbetli, Karatepe, Kırmızı Dere, Orta Koruğ ve Dev Mağara gibi mevkilerdeki eski eser kalıntıları ise bu düşmanlığın dışında kalabilmiş gözüküyor. Yine Musul-Sincar yolundaki ticarî kervanlar için yapılan ve Bedreddin Lü'lü' zamanından kalma Telafer yakınlarındaki el-Hâfiz Kervansarayı ya da diğer adıyla el-Han (Bâbü'l-Han/Han Kapısı) da harap olarak varlığını sürdürmektedir. 13.yy ortalarına ait bu yapı dikdörtgen bir plana sahip olup cephesi ve taçkapısı kesme taştan yapılmış, kemeri oluşturan taşların kenetlendiği kısımlarda ise çifte madalyon çerçeveleri ve rozetler işlenmiştir.¹⁰¹

Günümüzde Telafer'de Saray Külliyesi ile birlikte şu camileri de saymak mümkündür: Molla Tâhir (Kale) Câmî, Ulucâmî, Subaşı Câmî, Muhammed Resûlullah Câmî, Ali bin Ebî Tâlib Câmî, Hekim Câmî, Halilü'r-Rahmân Câmî, Şeyh Cevad Câmî, Faruk Câmî, Şehîd Molla Asker Câmî, Kurban (Hedy) Câmî, Takvâ Câmîi, Bilâl-i Habeşî Câmî, Hatab Câmî, Fetih Câmî, Resûl SAV (Şeyh Muhammed Takî Mevlâ) Câmî, Nur Câmî, Şühedâ Câmî. Bunun yanında İmam Said bin Akîl b. Ebî Tâlib Merkadı, Şeyh Şecâ Türbesi, Şems-i Kamer Ziyaretgâhı, Eski Kezlek/Kizlek Köprü (Kesikköprü Köyü), Karız Öreni, (Tel Hokna Köyü), Berdiye Öreni (Tel Ebu Zâhir) gibi dinî ve tarihî yapıları da unutmamak gerekir. Şehir Telafer Siloları, Merkezî Un Fabrikası, Telafer Otobüs Terminali, Hasanköy Kapalı Pazarı, Genel Telafer Hastanesi, Zafer Sinema ve Tiyatro Salonu, Telafer Helva Fırınları Çarşısı, Saray Mezarlığı gibi çağdaş yapılara da sahiptir. Telafer'de, Subaşı Göleti, 7 Nisan Parkı, Kral Faruk Meydanı, Telafer Mesire Merkezi, Bağlar, Batı

¹⁰⁰ <http://news.xinhuanet.com/englis/world/2014-12/31/c-133890461.htm>, www.yeniakit.com.tr/haber/isisid-tarihi-kaleyi-tahrip-etti-49776.html, <https://gatesofnineveh.wordpress.com/2015/02/10/isis-destroys-several-more-sites-in-mosul-and-tal-afar/> ve www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/670346/Telaferli-Turkmen-Ahmet-Riza-Irak-tan-ders-alsinlar.html (Erişim: 31. 01. 2017)

¹⁰¹ Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 951; www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=1978, www.turkmeclisi.org/?S.=Temel-Bilgiler&Git=Bilgi-Goster&Baslik=turk-kulturu-i&Bil=36 ve [www.turkcebilgi.com/el-han-\(bâb-ul-han\)](http://www.turkcebilgi.com/el-han-(bâb-ul-han)), Erişimler: 31.01.2017

Bostanları gibi gezi yerleri de bulunmaktadır.¹⁰²

İlçe merkezinde 78 İlkokul ile 18 Ortaokul ve Lise bulunmaktadır. Telafer'e bağlı İyâdiye Nâhiyesi'nde 35 İlkokul ile 4 Ortaokul ve lise; Zemar Nâhiyesi'nde 35 İlkokul ile 3 Ortaokul ve lise; Rebia Nâhiyesi'nde de 43 İlkokul ile 5 Ortaokul ve Lise olmak üzere toplamda Telafer Kazâsı'nda 228 İlkokul, 29 Ortaokul ve lise ile 2 Anaokulu bulunmaktadır. Merkezdeki 11 lisenin 6'sı erkek, 3'ü kız, biri imam-hatip, biri de teknik lisedir. Ayrıca bir adet 2 yıllık muallim enstitü ve bir adet de ilâhiyat bulunmaktadır. Telafer Merkezde bulunan öğrenci sayısı ise 38.425'i ilkokul ve 11.760'ı da ortaokul-lise olmak üzere 50.185, kadın-erkek toplam öğretmen sayısı ise 2.200 civarındadır. Telafer hâtırası olarak Konya Meram'da kurulan Telafer Mahallesi'ndeki 611 öğrencili Telafer İlkokulu'nu da bu fasla ekleyebiliriz.¹⁰³

İyâdiye'de bir okulun intihar saldırısıyla, İlçe Merkezinde de Koalisyon uçaklarının bir ilkokulu bombalamasıyla yaşanan can kayıplarının haricinde, Telafer'de bir binada 2-3 okulun vardiyalı eğitim vermesi ve her sınıfta 70-80 öğrencinin ders görmesi gibi sıkıntılar mevcuttur. Ayrıca temizlik ve tuvaletlerin yetersizliği, eğitim materyali ve kırtasiye malzemesi azlığı, çok az okulda bilgisayar odası olması ve öğretmenler için hiçbir sosyal tesis bulunmaması da anılan sıkıntıları daha da artırmaktadır.¹⁰⁴

Telafer'in âlim münevver, sanatkâr, şair, yazar, tarihçi ve bestekârlarını şöyle sıralayabiliriz: Telaferli Hacı Molla Hızır (Hacı Baba), Telaferli Felekoğlu lâkaplı Seyit Mahmut Ali, Tembel Abbas lâkaplı Hüseyin Ali

¹⁰² www.google.com.tr/maps/place/Telafer+Irak,www.ugo.cn/photo/places/iq/de/27261.htm <http://iq.worldmapz.com/admin2/11414016-de.htm> (Erişimler: 31.01.2017)

¹⁰³ Serhat Erkmen, a. g. m, s. 15; Nilüfer Bayatlı, a. g. m., s. 954; ORSAM, A. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 27; ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 51; <http://telaferilk.meb.k12.tr> (Er: 31.01.2017)

¹⁰⁴ www.turkmenelitv.com/v1/index.php?option=com-content&view=article&id=1676:turkmen-vekillerden-telafer-saldirsina-kınama&catid=21&Itemid=290,www.youtube.com/watch?v=iUG9jLXWiuo (Erişim: 31.01.2017); Serhat Erkmen, a. g. m, s. 15; ORSAM, A. g. r. (Ahmet Telaferli), s. 27; ORSAM, a. g. r. (Nebil Harbo), s. 51; www.mehmetciktv.com.tr/video/8971/isisdin-telaferde-actigiokuldangoruntuler.html#.WJb0a1WLRdg, www.bursadabugun.com/haber/isis-okulunun-turk-ogrencisi-505474.html (Erişim: 31.01.2017)

Demirci, Kahtan A. Abboş Telaferli, Tahir Terzi, Ozan Zamanoğlu, Fazıl Kene, Rıza Çolakoğlu, Abdülemir Telaferli, Eyup Anadoluğlu, Selim Abdi Telaferli, Yasin Yahyoğlu, Rıza Abbo, Selim Babaoğlu, Hâzım Alaybek, Ali Baba, Yaşar Telaferli, Salih H. Haydar Efendioğlu, Sefer Ahmet Kadu, İsmail Baba, İbrahim Karakoyunlu, Ömer Türkmenoğlu, Ahmed Rıza Abbo, Ahmed Telaferli, Muhammed Tâhir, Âdil Selbi, Ferid Sâid Abdullah, Abbas Beyatlı, Muhammed Abdurrahman Efendioğlu, Mehmet Kasım Karakoyunlu, Ganim Kassaboğlu, Riyaz Kahraman Reşidyeli, Ahmet Abbo, Hâzım Devletli, Mikdat Havdioğlu¹⁰⁵

Yukarıda adı geçen Telafer'in meşhur şairlerinden Felekoğlu'un hayatı ve kasidelerinden bir tanesini sunmaya çalışacağız. Şairimiz 1929 yılında Telafer'in Kale mahallesinde doğmuştur. Tam adı Mahmut Seyit Ali'dir. Rüya âleminde ona Felekoğlu adı verildiğinden bu adı kendine mahlas edinmiştir. 1961 yılında Telafer hastanesinde işçi olarak işe başlamıştır. Edebi bilgilerini yaşadığı çevreden alan erken yaşlarda şiir yazmağa başlayan Felekoğlu, hayatını çiftçilikle kazandı. Divan edebiyatı ile de meşgul olmakla beraber daha çok halk edebiyatına merak sarmıştır. Bektaşî tarikatına mensup olan şair, atasözü, hikmetli sözler, halk deyimleri gibi malzemeleri de şiirlerine katarak kendine bir edebî stil yaratmıştır. Felekoğlu şiirlerini Kardeşlik, Birlik, Irak ve Yurt gibi yerli gazete ve dergilerde yayınlamıştır¹⁰⁶. Birçok güzel ve manalı şiirlerinden birini burada sunmak istiyoruz.

¹⁰⁵ Terzioğlu, Nazım; “Erbil’de Telaferli Hacı Molla Hızır Tekkesi” (www.kerkukvakfi.com/tr/content/245), Erişim: 01.02.2017; www.biyografya.com/biyografi/4072, www.akcagazete.com/kose-yazisi/420/omer-turkmenoglundan-telafer-turkuleri.html, http://ulkucu.info/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p, www.orsam.org.tr/index.php/Content/Convs/269?s=orsam%7Cturkis, www.yenidenergenekon.com/99-irak-turklerinin-yayinlari, https://mbasic.facebook.com/TurkTimiletisim/photos/a.6944 1973391type=1 ve www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/670346/Telaferli_Turkmen-Ahmet-Riza-Irak-tan-ders-alsinlar.html (Erişimler: 01.02.2017); Sadun Köprülü, a. g. y. (ITKKvS-T), Er: 10.01.2017; ORSAM Söyleşileri-2, Irak Türkmenleri-1, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi- Ortadoğu Türkmenleri Programı Rapor No 49 (Mayıs 2011).

¹⁰⁶ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, s. 441; Muhsin Behcet Şakir, *Irak'ta 20. Asır Türkmen Edebiyatı*, (Haz. Cengiz Bayraktar), İstanbul, 2008, s. 99.

Atam Ülkesi Vatanım

Atam ülkesi vatanım, cennetim Telaferim
Her umağım, uzun dilim, izzetim Telaferim
Mahvolur gönlüm, gamı her dem hayâlinde senin
Toprağın, taşın; serîrim, sohbetim Telaferim
Her sabahın bana bir bayram tekin kutsal olur
Her akşamın âragâhım, râhatım Telaferim
Kalana baktıkça gözüm, içerim dolar neşât
Ey ferâh bahşım benim, şevketim Telaferim
Görünüşün bir bahar-ı lâlezârdır gözüme
Akar suyun bana şerbet, sıhhatim Telaferim
Dünya şehirleri cennet olsa hep ne var bana
Sensin ancak bana lâzım, hâcetim Telaferim
Felekoğlu adını bir bir yâdigâr koysan nola
Ey hayâtım târihi, ey şöhretim Telaferim¹⁰⁷

Salnâmelerde bile Çağatay Türkçesine yakın bir dille konuşulduğu aktarılan Telafer Türkçesinde diğer Irak Türkmenlerinde olduğu gibi 12 ünlü vardır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak kapalı é, bulanık æ (a ile e arası), kısa í (ı ile i arası) gibi ünlüler ile ā ve ē gibi uzun ünlüler de bulunur. İlâveten; b > m benzeşmesi, v > ğ benzeşmesi, ç > ş benzeşmesi, ş > ç benzeşmesi, y > b benzeşmesi ve n > l, n > v ile n > y benzeşmeleri sözkonusudur. Telafer'de 18-20 yaş üzerindeki insanların İstanbul Türkçesini konuşmakta zorlandıkları görülse de çocukların ve gençlerin büyük kısmı rahatlıkla konuşabilmektedir. Bu durum, Türk televizyon kanallarının yörede yoğun

¹⁰⁷ Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, a. g. e., s. 445.

izlenmesinin ve Telafer'deki okullarda verilen Türkçe derslerinin etkisiyle açıklanmaktadır.¹⁰⁸

Telafer'de Irak Türkmen Edebiyatçılar Birliği'ne bağlı bir Edebiyatçılar ve Öğretmenler Birliği var olup¹⁰⁹ 2004 yılında biri Telafer Gazetesi adıyla¹¹⁰ İlçe Merkezinde, diğeri de Sadâ Telafer adıyla Musul'da gazete çıkarılmıştır. Türkmeneli Telafer Televizyonu ise TRT'den kurs alan ve Hâzım Devletli öncülüğündeki bir ekip tarafından aynı tarihte kuruldu. ITC'ye ait Sadâ Telafer Gazetesi'ni kapatmakla kalan ABD İşgal Güçleri Eylül 2004'te Telafer TV binasını bombaladı. 2010 yılında tekrar faaliyete geçen T. Eli Telafer TV günde 3-4 saat yayın yapan ve daha sonra Kerkük merkezli Türkmeneli TV'ye bağlanan bir konsepttedir. Bundan başka 2006'da hizmete giren ve sabah 08 30 ile 12 30 ve öğleden sonra 14 00 ile 18 00 saatleri arasında yayın yapan Türkmeneli Telafer Radyosu vardır. Radyo genelde müzik yayını yapmakta ve daha çok Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği sanatçılarına yer vermektedir.¹¹¹

Telafer folklorunun temeli olan mâni ve hoyratların (horyat, koryat) yaşatıldığı sıra geceleri hâricinde Telafer Halay Ekiplerinin program ve gösterilerdeki performansları da ilgi çekmektedir. Sportif alanda ise Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nce Talya Mahallesi'nde yapılan (2013) Telafer Spor Merkezi'nde faaliyet gösteren Telafer Spor Futbol Takımı, 7 yıl önce Kahramanmaraş spor ile dostluk maçı yapmak için Türkiye'ye gelmişti. Aynı yıl Telafer Spor'un Masa Tenisi Takımı da Türkiye ile Irak arasında imzalanan protokol gereğince Kilis'teki müsabakalara katılmıştı. Her ne kadar maddî imkânsızlıklar nedeniyle bazı maçlara gitmekte sıkıntı çekse de Telafer

¹⁰⁸ *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, Ed: C. Eroğlu-M.Babuçoğlu-O.Özdil, ORSAM Kitapları, Ankara 2012, S. 46-47; Mehmet Hazar, a. g. m., s. 362; Serhat Erkmen, a. g. m, s. 15

¹⁰⁹ www.kerkukgazetesi.com/author/semsettin-kuzeci ve www.yenidenergenekon.com/361-telafer-turkmenlerin-gozbebegidir (Erişim: 01.02.2017)

¹¹⁰ Gazetenin adı Ümit Özdağ'a göre Telafer Bugün (a. g. m. s. 207) ve Nilüfer Bayatlı'ya göreyse Telâfer Sesi'dir (a. g. m. s. 954)

¹¹¹ www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a188906.aspx ve www.yenidenergenekon.com/99-irak-turklerinin-yayinlari (Erişim: 01.02.2017); ORSAM Söyleşileri, a. g. e., s. 283-284; Orhan, Oytun; "Yorgun Ülke Irak: Musul, Telafer, Kerkük, Tuzhurmatu, Bağdat Gözlemleri", *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 12 (Aralık 2009), s. 37.

Spor'un Irak Ligi'nde mücadele veren bir Basketbol Takımı da bulunmaktadır.¹¹²

Sonuç

Dün Irak'ta yaşananlar, bugün Suriye'de yaşananlar ve yarın muhtemelen İran'da yaşanacaklar birbirinden farklı, birbirinden bağımsız değil. Osmanlı'nın Hasta Adamlığı döneminde gizli anlaşmalarla petrol rengi kalemleri ve çıkar ölçülü cetvelleriyle Ortadoğu'nun kaderini çiziktiren güçler sahte tanrı rolünü oynamaya devam edecekler gibi gözüküyor. Bölge halkları da hep “cambaza bak!” kurnazlığıyla kontrol altında tutulmak kaydıyla.

Bölgenin son düzen sahibi Türkiye ve Türkler onaylamadıkça tüm emperyalist projeler kadük kalır. Zira tarih ve coğrafya sunî stratejilere karşı doğal bir engel teşkil etmekte. Telafer ve Türkmen sözcüklerinin arasındaki aile bağı gibi. Evle veya ebeveynlerle çocuklar arasındaki bağ silahlı birliklerin bile vurarak öldürebilecekleri bir bağ değil. Kültürel kodlarımız ve millet geleneğimiz buna izin vermez.

2018 Mayıs'ında yapılan Irak Parlamentosu Genel Seçimleri dış müdahalenin gevşediği hengâmede tabii dengelere dönüşün nasıl çabucak gerçekleşeceğinin de bir göstergesi oldu. Bu çok parçalı ve çok renkli spektrumda Türkmenler de yerini aldı. Telafer'de 4, Kerkük'te 3, Tuzhurmatu'da 2 milletvekilliği çıkararak Türkmenlerin bilhassa ITC Başkanı Erşat Salihî önderliğinde Kerkük'teki Mavi Bayrak Direnişi oyların tekrar sayımı noktasıyla sonuçlandı ki bir teşkilatlanma başarısıdır.¹¹³

¹¹² Çolakoğlu, Rıza; “Telafer Folkloru”, Kardeşlik/Qardaşlıq, Yıl 13, Sayı 51 (Temmuz-Eylül 2011), S. 26–29; www.bizturkmeniz.com/tr/index.php?page=article&id=29939 (Erişim: 01.02.2017); <http://docplayer.biz.tr/108932-T-c-musul-baskonsoloslugu-ticaret-ataseligi-turkiye-odalar-ve-borsalar-birligi-genel-sekreterligine.html>, www.kerkuk.net/?p=26227, www.haberx.com/kahramanmarasspor-dostluk-macinda-irak-birinci-ligi-takimlarindan-telaferspor-ile-karsilasti.aspx ve <http://beyazgazete.com/haber/2010/6/28/kilis-te-masatenisi-musabakalari-yapilacak-970649.html> (Erişimler: 01.02.2017); Serhat Erkmen, a. g. m, s. 20

¹¹³ Mengü, Dr. Cüneyt; Irak Seçimleri ve Mavi Bayrak Direnişi (www.kerkuk.net/?p=45311) Erişim: 01/07/2018)

Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçimlerini atlatan Türkiye'nin Suriye ve Irak Türkmenlerini bir bütün olarak değerlendirerek yeni bölgesel politikalar belirlemesinde fayda var. Bu bütünlüğün orta yerinde de kilit taşı işleviyle Telafer durmakta. Türk Kızılay'ı ve Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) kamu kurumlarının yöreyle ilgili çalışmalarının artarak sürdürülmesi gerekiyor.

Telafer, politik ve akademik dünyamızda bundan sonra da başat rol oynamaya devam edecektir. Şair Hüseyin Haydar'ın "Kalbim Telafer'de" şiirinde dediği gibidir zira işin özü: ¹¹⁴

Dostu başına taç eder
Telafer, düşmanını yer;
Kutlu bir ayettir,
dokunanın sonu afettir.

Kaynaklar

A. Kitap, Makale ve Bildiriler

- * Abbas, Ziya; "Irak Meclis Seçimlerinde Türkmenler Kazandı mı?", *Ortadoğu Analiz*, Yıl 6, Sayı 63 (Temmuz-Ağustos 2014), s. 65
- * Akkoyunlu, Ziyat, Saatçi, Suphi; *Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, Ankara, 1991.
- * Bakır, Abdulhalik; "Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2008, Cilt: VI, Sayı:1 Elazığ, 2009, s. 27-76.
- * Bakır, Abdulhalik; "Kütü'l-Amâre Adı ve Tarihsel Alt Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, I, 1, 2017 Aralık, s. 13-28.
- * Bakır, Abdulhalik-Kayalan, Ferruh; "Musul Meselesi Çerçevesinde İngilizlerin Kerkük'teki Türkmenlere Yönelik Faaliyetleri (1918-1926)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol 8, April 2017, p. 1-20.

¹¹⁴ <https://www.aydinlik.com.tr/kalbim-telafer-de> (Erişim: 02/07/2018)

- * Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*, Ankara, 1993.
- * Bayatlı, Nilüfer; “Türkmen Şehri Olan Gazi Telâfer’in Tarihçesi”, *XV. Türk Tarih Kongresi* (Eylül 2006), Cilt 4, Kısım I, TTK, Ankara 2010, s. 951-959.
- * Beyatlı, Aydın; “Irak Savaşlarının Yarattığı Psikolojik Yıkım ve Türkmenler” Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, *ORSAM Tutanakları*, No: 35 (Eylül 2014), s. 157.-173
- * Duman, Bilgay; “Telafer Kronolojisi”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 37-38.
- * Erkmen, Serhat; “Unutulmuşluğun Karanlığından Umudun Aydınlığına Uzanan Bir Türkmen Kenti: Telafer”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 6-22.
- * Ertuğrul, ;Ümit; *Irak Türkleri ve Türkiye*, İstanbul, 2006.
- * Güztoklusu, Murat; *Musul Özdemir Harekâtı (Kurtuluş Savaşımızın Kapanmayan Cephesi)*, Pozitif Yayınları, II. Baskı, İstanbul 2008.
- * el-Hatip, Alyaa; “Filistin Türkmenlerinin Genel Durumu”, Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, *ORSAM Tutanakları*, No: 35 (Eylül 2014), s. 95-109.
- * Hazar, Mehmet; “Irak Türklerinin Dünyü ve Türkçesi”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2, Spring 2007, s. 358-364.
- * el-Hürmüzî, Erşed; *Hakikatü'l-Vücûd et-Türkmânî fi'l-Îrâk*, İstanbul, 2005.
- * Hürmüzlü, Habib-Pamukçu Ekrem; *el-Aşâirü't-Türkmâniyye fi'l-Îrâk*, Kerkük, 2004.
- * Hürmüzlü, Habib; “Türkmen Şehri Telafer ve Yabancı İşgaline Karşı Irak'ta İlk Ayaklanma”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 31-36.
- * Hürmüzlü, Habib; “Irak'ın Hukuki Yapısı İçinde Irak Türkmenleri”, Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, *ORSAM Tutanakları*, No: 35 (Eylül 2014), s. 149-157.

- * Kahraman, Nurfeddin-Arıkın, Refik; “Orta Asya’dan Bilecik’e Hidrellez”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Yıl 19, Sayı 15/1 {Yaz 2015}, s. 13-28.
- * Kalkan, Övgü; “Amerikan Çıkış Stratejisi: Telafer Çıkmazı”, *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSLAD Dış Politika Forumu*, Kasım 2005.
- * Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 1996.
- * Kasalak, Kadir; “Irak’ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-İrak İlişkileri”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9 (Şubat 2007), s. 187-201.
- * Orhan, Oytun; “Yorgun Ülke Irak: Musul, Telafer, Kerkük, Tuzhurmatu, Bağdat Gözlemleri”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 12 (Aralık 2009), s. 35-43.
- * ORSAM “Nebil Harbo: Telafer’in Vilayet Olması Tüm Irak’ın Çıkarınadır” (Irak Türkmen Cephesi Telafer Kuzey Bölge Temsilcisi Nebil Harbo ile Şehrin Tarihi, Siyasi Kimliği ve Halkının Beklentileri Üzerine Röportaj), *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), Sayfa 47-51.
- * ORSAM “Dr. Ahmet Telaferli: “Nüfus Sayımı Ve Seçimler İçin Acilen Strateji Belirlenmeli” (Dr. Ahmet Telaferli ile Telafer’in Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Dokusu Üzerine Röportaj), *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 7-8 (Temmuz 2009), s. 26-28.
- * ORSAM Irak Türkmenleri Güncesi, (Haz: Habip Hürmüzlü, Firuze Y. Gökler), Sayı 87, 01-30 Eylül 2016
- * ORSAM Söyleşileri-2, Irak Türkmenleri-1, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi-Ortadoğu Türkmenleri Programı Rapor No 49 (Mayıs 2011), s. 7-295.
- * Osmanlı Vilayet Salmamelerinde Musul, Ed: C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdil, *ORSAM Kitapları*, Ankara 2012.
- * Özkan, Selim Hilmi; “Osmanlı İdaresinde Telafer”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Yıl 32, Sayı 184 (Ocak-Şubat 2010), s. 79-95.
- * Saatçi, Suphi; *el-Kabûl ve'l-Aşâir et-Türkemâniyye fi'l-Îrâk ve Menâtek Süknâhüm*, (Trc. Erşed el-Hürmüzî), Karkûk, 2010.

- * Şahin, İsmail-Şahin, Cemile-Yüce, Samet; “Birinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Irak’ta Devlet Kurma Çabaları”, *Gazî Akademik Bakış*, Sayı 15 (Kış 2014), s. 105-132.
- * Şakir, Muhsin Behcet; *Irak'ta 20. Asır Türkmen Edebiyatı*, (Hazırlayan: Cengiz Bayraktar), İstanbul, 2008.
- * Telaferli, Ziya; “Telafer’de Toplumsal ve Ekonomik Yaşam”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 7-8 (Temmuz-Ağustos 2009), s. 109-113.
- * *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, (Ed. Baskın Oran), İletişim Yayınları, 3. Baskı, Cilt I (1919-1980), İstanbul 2003.
- * Yazıcı, Nevin-Özdağ, Ümit; “Irak’ta Direnen Bir Türkmen Kenti: Telafer”, *Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu*, *BŞEÜ Yayınları*, Bilecik 2014, s. 203-230.
- * Yeşilbursa, Behçet Kemâl; “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, *Gazî Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı II (Temmuz 2009), s. 1315-1343.
- * Ziya, Mustafa; “Telafer Bir Kırılma Noktası mı?”, *Ortadoğu Analiz*, Yıl 1, Sayı 5 (Mayıs 2009), s. 25-29.

B. İnternet Siteleri

<https://asimetriksavaslar.wordpress.com>

<http://avim.org.tr>

<http://beyazgazete.com>

<http://www.bizturkmeniz.com>

<http://docplayer.biz.tr>

<http://dunyaturkmenler.ucoz.com>

<https://gatesofnineveh.wordpress.com>

<http://iq.worldmapz.com>

<http://news.xinhuanet.com>

www.acikistihbarat.com

www.akgazete.com

www.aljazeera.com.tr

www.aljazeera.com.tr

www.aljazeera.com.tr

www.arsivbelge.com

www.aydinlik.com.tr

www.bilimarastirmavakfi.org

www.biyografya.com

www.bizturkmeniz.com

www.bursadabugun.com

www.globalsecurity.org

www.google.com

www.haberturk.com

www.haber7.com

www.haberx.com

www.kerkukvakfi.com

www.kerkukgazetesi.com

www.kerkuk.net/?p=26227

www.ktuvakfi.org.tr

www.mehmetciktv.com

www.tasam.org/tr

www.tccb.gov.tr

www.turkiyegazetesi.com

www.turkmenelitv.com

www.turkmensani.net/tr-tr

www.sozcu.com.tr

www.ugo.cn/photo/places/iq/de/27261.htm

www.youtube.com

EKLER

Şekil 1-ABD İşgal Güçleri Telafer Kalesi Önlerinde
(Ümit Özdağ, Irak'ta Direnen Bir Türkmen Kenti: Telafer, 16 Haziran 2014,
21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü)

Şekil 2-Türkiye'nin Irak Sınır Kapıları (Sabah Gazetesi, Haberler, Ekonomi
Haberleri: 4 yeni Habur geliyor, 7.1.2016)

Şekil 3-Türkiye, Suriye ve Irak Üçgeninde Telafer

(turkomania.org: 60Turmens Under Surveillance Slaughtered by Iraqi Police, June 16, 2014)

Şekil 4-Irak'ın Ninova İli ve Telafer İlçesi'ne Bağlı 4 Nahiye

(iraqicivilsociety.org: Nineveh Internaitonal Forum on Recovery Stabilization and Peace, Mar 19, 2016)

Şekil 5-Amerikan İŞgali ve Ağlayan Telafer çocukları (thewe.cc, Children make no sound January 28, 2005)

Şekil 6-Telafer'den bir Görüntü (Gazete Karınca, 31 Ağustos 2017)

Şekil 7-Telafer Kalesi'nden Şehre Bakış (deviantart.com, 10.07.2018)

Şekil 8-Irak Türkmen Heyeti Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'la beraber (turkmenajans.com: 30.10.2017)